

Eerlijk, duurzaam en effectief

Gendergelijkheid als
basis voor klimaat- en
biodiversiteitsbeleid

SEPTEMBER 2024

Inhoud

Samenvatting	04
Introductie	06
Inclusieve besluitvorming	10
Inclusieve en effectieve financiering	15
Beleidscoherentie	24
Begrippenlijst	36

act:onaid

 Both ENDS

 care[®]

 **MILIEU
DEFENSIE**
WE KUNNEN NIET WACHTEN

Simavi

 wecf
International

women
DUTCH GENDER PLATFORM

Colofon 2024

Dit is een uitgave van: ActionAid Nederland, Both ENDS, CARE Nederland, Milieudefensie, Simavi, Women Engage for a Common Future en WO=MEN Dutch Gender Platform

Tekst: Eva Lia Colombo, Annelieke Douma, Rosa van Driel, Esin Erdoğan, Rebecca Heuvelmans, Daan Robben, Agnes Schim van der Loeff, Anouk Strijd en Marjolein Quist

Coördinatie: WO=MEN Dutch Gender Platform

Redactie: Marije Wilmink

Vormgeving & illustraties: Engine Creative Agency

Ondersteund door:

Cover foto:

Drie vrouwen in Mozambique bouwen samen met hun gemeenschap aan herstel na cycloon Idai.

Foto: Josh Estey/CARE (februari 2020)

Foto achterpagina:

Succesvol ondernemster Jeanne Sekongo (rechts voor) rijdt samen met andere vrouwen die onderdeel zijn van het 'Women in Enterprise' programma naar een lokale markt in Ivoorkust.

Foto: Tim Mwaura/CARE (februari 2019)

Foto rechts:

Een trainer van CARE Bangladesh geeft een leiderschapstraining aan vrouwelijke textiel medewerkers voor het 'Empowering Women Workers' project.

Foto: Jorja Currington/CARE (juli 2019)

Samenvatting

De wereldwijde **klimaat- en biodiversiteitscrisis**¹ en voortdurende **genderongelijkheid** zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Daarom zijn deze urgente uitdagingen alleen op te lossen met een geïntegreerde aanpak.

Hoe zijn gendergelijkheid, klimaat en biodiversiteit met elkaar verbonden?

Investeren in **vrouwenrechten** en gendergelijkheid is essentieel om de klimaat- en biodiversiteitscrisis effectief aan te kunnen pakken. Vrouwen in al hun diversiteit (zie kader 1) dragen met hun deskundigheid en lokale en **Inheemse kennis**, bij aan het behoud van biodiversiteit, herstel van onze ecosystemen en succesvolle klimaatoplossingen. Het is al jarenlang bekend dat het structureel betrekken van vrouwen in besluitvorming onontbeerlijk is voor meer inzet en resultaat op het terrein van klimaat en biodiversiteit.

Maar ondanks hun kennis, kracht en creativiteit, hebben vrouwen vaak geen toegang tot de tafels waar politieke besluiten genomen worden. Ook hebben zij te vaak nog geen goede toegang tot financiering om hun werk uit te voeren. Dit geldt ook voor de LHBTIQ+ gemeenschap, Inheemse bevolkingsgroepen en anderen in een gemarginaliseerde positie, zoals bijvoorbeeld mensen die in armoede leven. Deze groepen worden onevenredig hard getroffen door de gevolgen van de klimaat- en biodiversiteitscrisis. Zo bestaat 80% van de mensen die ontheemd zijn door **klimaatverandering** uit vrouwen.² Dit is niet alleen onrechtvaardig, de voortdurende genderongelijkheid is ook een gemiste kans om de klimaat- en biodiversiteitscrisis effectief aan te pakken.

Nederland als koploper voor vrouwenrechten en gendergelijkheid

Nederland is al decennialang een van de internationale koplopers wat betreft vrouwenrechten en gendergelijkheid. Zo bracht Nederland ook tijdens de laatste VN klimaatop in Dubai gendergelijkheid mee in hun inzet. Daarnaast heeft Nederland zich gecommitteerd aan internationaal afgesproken doelen voor het bevorderen van vrouwenrechten, gendergelijkheid, klimaat en biodiversiteit. We roepen de Nederlandse overheid dan ook op deze rol als voorvechter van vrouwenrechten

en gendergelijkheid niet op te geven en lokaal-geleide (vrouwen) organisaties uit het **mondiale Zuiden** centraal te stellen in de klimaat- en biodiversiteit aanpak. Zij zijn cruciaal voor het bevorderen van effectieve oplossingen.

Aanbevelingen

Dit paper gaat over de intrinsieke link tussen gendergelijkheid, klimaat en biodiversiteit. Het is hiervoor essentieel dat Nederlands beleid erop wordt ingericht om gelijke rechten te waarborgen en ongelijke machtsverhoudingen te doorbreken. Wij roepen de overheid daarom op om zich te baseren op succesvolle voorbeelden uit de praktijk, vaak geleid door lokale (vrouwen) organisaties uit het mondiale Zuiden. De case-studies in dit paper dienen ter inspiratie en laten zien wat werkt en wat juist niet op lokaal niveau.

Wij doen de volgende drie overkoepelende aanbevelingen:

- » Geef in Nederlands beleid en programma's prioriteit aan structurele en **betekenisvolle deelname** aan politieke besluitvorming van vrouwen en meisjes in al hun diversiteit - van lokaal niveau tot internationale klimaatonderhandelingen.
- » Zorg dat financiering toegankelijker wordt voor lokale (vrouwen) organisaties, en dat alle financiering voor klimaat en biodiversiteit gendergelijkheid bevordert.
- » Zorg dat verschillende beleidsinitiatieven elkaar versterken, en niet elkaar tegenwerken of ondermijnen. Geef daarom prioriteit aan universele mensenrechten, waaronder vrouwenrechten en milieu- en klimaatafspraken. Breng bijvoorbeeld financieringsstromen in lijn met het klimaatakkoord van Parijs én zorg ervoor dat dit afbouwplan internationale gelijkwaardigheid en gendergelijkheid bevordert.

¹ Vind op pagina 36 de definities van de geel onderstreepte termen terug in de begrippenlijst.

² UNDEP (2016), *Gender and Climate Change. Overview of linkages between gender and climate change.*

Over wie hebben we het als we het over 'vrouwen' hebben?

Het belang van een **intersectionele** blik

Vrouwen vormen geen homogene groep. Ze hebben allerlei verschillende – en soms uiteenlopende – belangen en behoeften. Er zijn grote verschillen tussen onder meer stads- en plattelandsvrouwen, arme en rijke vrouwen, meisjes en jonge en oude vrouwen. Tussen witte, gekleurde en zwarte vrouwen. Evenals tussen mensen met een vrouwelijke genderidentiteit en tussen mensen die transgender of non-binair zijn. Allemaal ervaren ze discriminatie op basis van sekse en gender, maar ook uiteenlopende andere vormen van discriminatie, bijvoorbeeld op basis van etniciteit, religie, partnerkeuze, opleiding, land van herkomst, beperking of seksualiteit.

Als we in dit paper schrijven over 'vrouwen', doelen we expliciet op vrouwen en meisjes in al hun diversiteit.* We hebben daarbij oog voor de verschillende vormen van onrecht en ongelijkheid waarmee vrouwen te maken krijgen. Die hangen namelijk met elkaar samen en kunnen elkaar ook versterken. Gelijkheid is alleen mogelijk als we de diverse grondoorzaken van machtsongelijkheid aanpakken. In andere woorden: we hanteren in dit paper een intersectionele **genderlens** als analyse-instrument. **Gender en sekse zijn weliswaar ons startpunt, maar we zijn ons er steeds van bewust dat diverse andere identiteitskenmerken net zo bepalend zijn en tot zeer verschillende posities in de maatschappij kunnen leiden.**

Voor de goede orde: ook mannen in al hun diversiteit worden geraakt door de klimaat- en biodiversiteitscrisis, en spelen een belangrijke rol in klimaatoplossingen. Mannen en personen die zich als man identificeren, kunnen mogelijk obstakels ervaren door beperkende normen van masculiniteit.³ Dit zie je bijvoorbeeld bij de brandweer, waar het merendeel man is. De sterke toename van bosbranden als gevolg van de stijgende temperaturen heeft een onevenredige impact op deze groep.⁴

Kortom: we zijn ons ervan bewust dat iedereen geraakt wordt door genderongelijkheid, de één op een andere manier dan de andere. In dit paper beperken wij ons tot de effecten en invloeden van de klimaat- en biodiversiteitscrisis in combinatie met genderongelijkheid, met een specifieke focus op vrouwen in al hun diversiteit.

* We zijn ons er bewust van dat het gebruik van de paraplueterm vrouwen als niet inclusief kan worden ervaren door alle groepen die we hiermee representeren. Helaas gaat veel van de onderzoeksdata die we gebruiken in dit paper nog vaak uit van een eenduidig, binair en biologisch onderscheid tussen vrouwen en mannen. Voor de leesbaarheid van dit paper hebben we ervoor gekozen om aan het begin van ieder hoofdstuk naar de uitleg in dit kader te verwijzen en zo recht te doen aan de verschillende ervaringen en posities.

³ MenEngage Alliance (n.d.), [Climate Justice](#).

⁴ Nagel & Lies (2022), [Re-gendering Climate Change: Men and Masculinity in Climate Research, Policy and Practice](#).

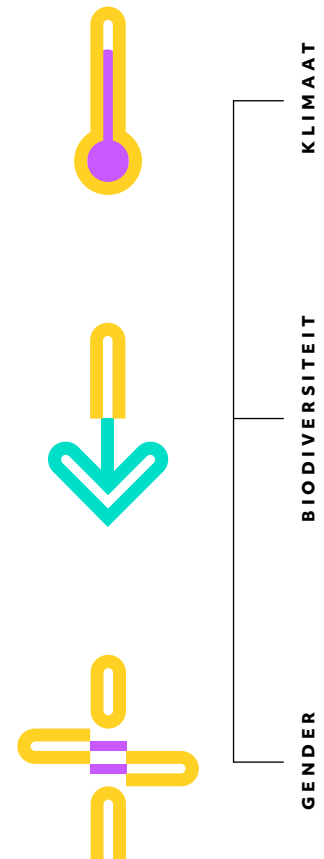
Introductie

Wat hebben klimaat, biodiversiteit en gender met elkaar te maken?

Het korte antwoord op bovenstaande vraag: alles!

Klimaatverandering, afname van biodiversiteit en **genderongelijkheid** zijn drie wereldwijde crises die nauw met elkaar samenhangen.⁵ De uitdagingen op elk van deze gebieden zijn daarom alleen op te lossen met een gezamenlijke en geïntegreerde aanpak.

Er is natuurlijk ook een uitgebreider antwoord. Dat begint met de constatering **dat de biodiversiteitscrisis en de klimaatcrisis elkaar versterken en aanjagen**. Zo leidt de klimaatcrisis tot verzuring van de oceaan, en veroorzaken aanhoudende droogte en extreme hitte bosbranden. Wanneer de opwarming van de aarde nog verder toe neemt, verliezen we sneller biodiversiteit. Naar schatting worden 5% van de soorten met uitsterven bedreigd als de aarde twee graden verder opwarmt. Het werkt ook de andere kant op: biodiversiteit speelt een onmisbare rol bij het tegengaan van klimaatverandering. Een grotere soortenrijkdom draagt bij aan een betere opname van broeikasgassen, en gezonde, veerkrachtige ecosystemen vormen een natuurlijke buffer tegen de klimaatcrisis.⁶

Helaas worden de biodiversiteitscrisis en klimaatcrisis vaak apart aangepakt, zowel in de wetenschap als in beleid. Hierdoor lopen we het risico om geen van beide goed op te lossen. Dit wordt ook erkend in het eerste gezamenlijke rapport van het Intergovernmental Platform on Biodiversity and Ecosystem Services (IPBES) en het Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) uit juni 2021.⁷ Een van de belangrijkste adviezen hierin is dat biodiversiteitsverlies en klimaatverandering beleidsmatig in samenhang aangepakt moeten worden.

⁵ Dit paper bouwt voort op Onlosmakelijk verbonden: gendergelijkheid, klimaat en biodiversiteit. Concrete aanbevelingen voor integraal beleid, een gezamenlijke publicatie uit 2021 van ActionAid, Both ENDS, Women Engage for a Common Future en WO=MEN Dutch Gender Platform.

⁶ Wageningen University (n.d.), Biodiversiteit en klimaatverandering.

⁷ IPCC-IPBES (2021), Biodiversity and Climate Change - Scientific Outcome.

Een tweede belangrijke constatering: **de biodiversiteitscrisis en de klimaatcrisis zijn beide het gevolg van een economisch systeem dat uitgaat van ongelimiteerde groei en dat ongelijkheid versterkt**. Rijke landen hebben volop geprofiteerd van economische groei op basis van het gebruik van fossiele brandstoffen, met als gevolg de huidige klimaatcrisis. De gevolgen daarvan worden vooral gevoeld door mensen, groepen, landen en regio's die niet of veel minder hebben bijgedragen aan de klimaatcrisis⁸, de minste middelen hebben om zich tegen de gevolgen te verweren en geen stem hebben in de besluitvorming over de aanpak ervan.

De Adviesraad Internationale Vraagstukken constateerde in 2023 dat de investeringen in verduurzaming en wereldwijde klimaatactie weliswaar toenemen, maar alsnog zwaar tekortschieten om de doelen van het Klimaatakkoord van Parijs uit 2015 te halen en de klimaatcrisis te stoppen. Om de klimaatambities te verwezenlijken is internationale **klimaatrechtvaardigheid** nodig, stelt de raad. Dat wil zeggen dat de lasten en kosten van de klimaatcrisis en **klimaat schade** eerlijk verdeeld

moeten worden. Veel eerlijker dan nu. Op dit moment doen landen met de grootste (historische) verantwoordelijkheid voor de klimaat- en biodiversiteitscrisis namelijk niet genoeg om de emissies op tijd terug te dringen. Ook verzuimen ze om landen in het mondiale Zuiden te ondersteunen die nauwelijks hebben bijgedragen aan de problemen, maar wel de grootste gevolgen en schade ondervinden.⁹

Een wereldburger uit de top 1 procent van grootste uitstoters, een groep die grotendeels overlapt met de rijkste wereldburgers, stoot 72 keer meer broeikasgassen uit dan de gemiddelde mede-wereldburger uit de onderste 50 procent.

Adviesraad Internationale Vraagstukken,
2023, p.21-22

Vrouwelijke boeren in Nepal. Foto: Alex Kazachok

⁸ UN (n.d.), *Causes and Effects of Climate Change*; OxfamNovib (2023), *Klimaatgelijkheid - Naar een planeet voor de 99%*

⁹ AIV (2023), *Klimaatrechtvaardigheid als noodzaak*.

Punt drie: **de klimaat- en biodiversiteitscrisis versterken bestaande genderongelijkheid.**¹⁰ Vrouwen *

hebben door wetten, beleid, sociale normen en discriminatie doorgaans minder toegang tot inkomen, financiering, onderwijs, werkgelegenheid en landbouwgrond. Ook zijn zij ondervertegenwoordigd op de plekken waar besluiten worden genomen, en wordt hun inbreng daar waar zij wel deelnemen vaak genegeerd of ondergewaardeerd. Deze ongelijkheden maken dat vrouwen en meisjes de negatieve gevolgen van de klimaat- en biodiversiteitscrisis extra hard voelen. Ontbossing bijvoorbeeld heeft specifieke gevolgen voor vrouwen en meisjes. Op veel plekken in de wereld gaan meisjes met grote regelmaat niet naar school omdat ze mee moeten helpen met het verzamelen van hout. Door ontbossing moeten ze hiervoor steeds verder lopen en kost het dus nog meer tijd, waardoor ze nog meer school missen. Dit staat hun ontwikkeling in de weg. Ook maken de lange reizen hen kwetsbaarder voor seksueel geweld.¹¹

Een ander voorbeeld: de veranderende weerpatronen die de voedselproductie negatief beïnvloeden. Dit heeft in het mondiale Zuiden veel gevolgen voor vrouwen, die daar 60 tot 80% van het voedsel produceren.¹² Toegang tot middelen om zich aan de veranderende situatie aan te passen en de mogelijke schade door klimaatverandering te herstellen, is voor hen dus cruciaal en zou een groot verschil maken. Helaas hebben zij die toegang niet of nauwelijks.¹³ Niet voor niets is 80% van de mensen die door de klimaatcrisis moet vluchten vrouw.¹⁴ Nog een schrikbarend cijfer: in het ergste scenario zullen maar

*Hiermee doelen we expliciet op vrouwen en meisjes in al hun diversiteit.
Zie kader 1 op pagina 5.*

liefst 158 miljoen méér vrouwen en meisjes halverwege deze eeuw door de klimaatcrisis in armoede belanden. Ter vergelijking: bij mannen en jongens zijn dat er 16 miljoen minder.¹⁵

Gelukkig werkt de link tussen klimaat, biodiversiteit en gendergelijkheid ook de andere kant op. Dat wil zeggen dat investeren in gendergelijkheid helpt om klimaat- en biodiversiteitsproblemen te tackelen. **Vrouwen spelen namelijk een belangrijke rol bij bijvoorbeeld bodem- en waterbeheer, bebossing en het waarborgen van variatie binnen cultuurgewassen: activiteiten waarmee biodiversiteit gestimuleerd wordt en aanpassing aan de klimaatcrisis handen en voeten krijgt.** Vrouwen zijn daarmee ook vaak pioniers in belangrijke sectoren als duurzame energie, watermanagement en bos- en landbouw.¹⁶ Zo nemen vrouwen in Latijns-Amerika de leiding bij het opzetten van voedselbossen, om ook in een veranderend klimaat voedsel te kunnen produceren.¹⁷ Ook leiden (Inheemse) vrouwen vaak het verzet tegen fossiele projecten en de aantasting van ecosystemen. In de Filipijnen bijvoorbeeld staan vrouwelijke activisten – met gevaar voor eigen leven – vooraan in de strijd tegen landwinningsprojecten in de Baai van Manilla, die het welzijn van lokale gemeenschappen en klimaatkwetsbaar leefgebied bedreigen.¹⁸

¹⁰ OECD (2023), *The Gender Equality and Environment Intersection. An overview of development co-operation frameworks and financing.*

¹¹ UN Women Watch (n.d.), *Fact Sheet Women, Gender Equality and Climate Change.*

¹² FAO (2023), *Women produce up to 80% of food in developing countries.*

¹³ UN Women (2023), *Feminist Climate Justice. A Framework for Action.*

¹⁴ UNDP (2016, p. 1-8), *Gender and Climate Change. Overview of linkages between gender and climate change.*

¹⁵ UN Women (2023), *Feminist Climate Justice. A Framework for Action.*

¹⁶ ActionAid, Both Ends, WECF & WO=MEN (2021), *Onlosmakelijk verbonden: Gendergelijkheid, Klimaat en Biodiversiteit.*

¹⁷ Heuvelmans & Melissen (4 maart 2023), *Het klimaat is te belangrijk om alleen aan mannen over te laten.*

¹⁸ Global Witness (14 september 2023), *Two Filipino environmental advocates violently abducted after opposing controversial airport project.*

Leeswijzer

In dit paper laten we zien dat een effectieve klimaat- en biodiversiteitsaanpak vraagt om een rechtvaardige aanpak en om structurele oplossingen. Niet om beleid dat draait om excessieve groei die vooral grote vervuilers laat profiteren, maar om beleid dat de planeet, het milieu en de mens centraal stelt. Het gebruiken van een genderlens is hierbij cruciaal. De ervaringen van vrouwen, met name uit het mondiale Zuiden, met de impact van de klimaatcrisis en hun betrokkenheid bij het behoud en duurzaam gebruik van biodiversiteit geven waardevolle inzichten in de klimaat- en biodiversiteitscrisis. Die hebben we nodig om tot duurzame oplossingen te kunnen komen. Daarom dit pleidooi om de bijdrage van vrouwen en meisjes te faciliteren, te erkennen en (financieel) te steunen.

In de volgende hoofdstukken van dit paper geven we aan de hand van de thema's 'inclusieve besluitvorming', 'inclusieve en effectieve financiering' en 'beleidscoherentie' aan hoe Nederland hier handen en voeten aan kan geven. Op elk vlak formuleren we concrete beleidsaanbevelingen voor de Nederlandse overheid om samen toe te werken naar een coherent, effectief en inclusief internationaal klimaat- en biodiversiteitsbeleid.

Inclusieve besluitvorming

Ngape vrouwengroep uit Kaijado die maandelijks bij elkaar om samen lokale problemen en oplossingen te bespreken in een context van aanhoudende droogte in het gebied. Kenia. Foto: Sascha de Boer (maart 2023)

Door ongelijke machtsverhoudingen zitten er nog steeds maar mondjesmaat **vrouwen en meisjes** aan de tafels waar besluitvorming over de aanpak van de klimaat- en biodiversiteitscrisis plaatsvindt. Dit is niet alleen onrechtvaardig, maar ook een gemiste kans voor effectiever beleid.

De gelijkwaardige deelname van vrouwen in besluitvormingsprocessen en leiderschapsstructuren helpt de ambitieuze inzet op het terrein van klimaat en biodiversiteit te verhogen en draagt bij aan meer effectieve oplossingen. Verschillende onderzoeken maken dit duidelijk.

Vrouwen in besluitvormingsposities blijken meer oog te hebben voor de noden van kinderen, ouderen en mensen met een beperking. Niet zo gek natuurlijk: door gender-normen zijn vrouwen vaak hoofdverantwoordelijk voor de zorg voor deze groepen.¹⁹ Een OECD-rapport uit 2014 toont aan dat genderdiversiteit in besluitvormingsorganen publiek vertrouwen bevordert.²⁰ En in Nederland stelden de ministers van Buitenlandse Zaken en van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking in 2021: "Gendergelijkheid en sociaal-economische en politieke deelname en leiderschap van vrouwen is niet alleen een kwestie van rechtvaardigheid, maar leidt ook tot effectiever beleid en meer welvaart en vrede."²¹

Hiermee doelen we expliciet op vrouwen en meisjes in al hun diversiteit.
Zie kader 1 op pagina 5.

Het meest recente IPCC-rapport stelt dat de "empowerment van vrouwen zowel **[klimaat]mitigatie** als **[klimaat]adaptatie** ten goede komt, omdat vrouwen klimaatverandering als prioriteit stellen bij hun stemgedrag"..."[en in hun] leiderschap in gemeenschappen".²² Ook Nederland erkent dat "enkel een divers klimaatbeleid effectief en duurzaam is".²³ Het United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC) onderstreept daarnaast dat gemeenschappen weerbaarder worden wanneer vrouwen ook deelnemen aan besluitvorming en planning, en dat hun capaciteit om de klimaatcrisis tegen te gaan hiermee wordt versterkt.²⁴ Een mooi voorbeeld zijn de berekeningen van Farming First die laten zien dat 100 tot 150 miljoen mensen in de wereld van honger kunnen worden gered als vrouwelijke boeren dezelfde rechten en toegang tot middelen krijgen als hun mannelijke collega's.²⁵

¹⁹ Inter-Parliamentary Union (2008), *Equality in Politics: A Survey for Women and Men in Parliaments*.

²⁰ OECD (2014), *Women, Government and Policy Making in OECD Countries. Fostering Diversity for Inclusive Growth*.

²¹ Tweede Kamer der Staten-Generaal (2021, p. 2), *Brief van de ministers van Buitenlandse Zaken en van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking - Kamerstuk 33 625 nr. 331*.

²² IPCC (2022, p. 525), *Climate Change 2022. Mitigation of Climate Change*.

²³ Ministerie van Buitenlandse Zaken (14 maart 2022), *Vrouwen nemen het voortouw in de strijd tegen klimaatverandering*.

²⁴ UNFCCC (8 maart 2023), *Five Reasons Why Climate Action Needs Women*.

²⁵ Farming First (2023), *The Female Face of Farming*.

Ondervertegenwoordiging van vrouwen in besluitvorming & leidinggevende posities: de cijfers

Ongelijke kansen en gendernormen beperken de deelname van vrouwen aan besluitvormingsprocessen rond klimaat en biodiversiteit. Op dit moment wordt wereldwijd slechts 15,96% van de ministersposten voor milieu en de topfuncties bij milieugerelateerde ministeries²⁹ bekleed door een vrouw.³⁰ Uitgaande van de huidige groeicurve duurt het bij ongewijzigde inzet voor gendergelijkheid nog 162 jaar voordat 50% van de leidinggevende functies bij milieu ministeries door vrouwen wordt vervuld, aldus de International Union for Conservation of Nature (IUCN).³¹ Ook maken mannen op dit moment veel vaker deel uit van (overheids)delegaties bij internationale onderhandelingen over klimaatbeleid. Zo waren tijdens de internationale klimaatonderhandelingen in 2023 (COP28) in Dubai slechts 34% van de delegatieleden en 19% van delegatiehoofden vrouw.³²

Op het terrein van biodiversiteit zijn soortgelijke effecten zichtbaar. De Voedsel- en Landbouworganisatie van de Verenigde Naties (FAO) stelt dat er steeds meer aanwijzingen zijn dat een betekenisvolle deelname van vrouwen aan bosbeheer en de bescherming van de biodiversiteit – niet alleen voor de bühne dus – een “aanzienlijk positief effect” heeft.²⁶ Een studie uit India toont aan dat de deelname van vrouwen aan bosprojecten leidt tot 28% meer kans op herstel van bossen.²⁷ Ook wijst onderzoek uit dat in landen waar vrouwen sterker zijn vertegenwoordigd in het parlement, de kans groter is dat er ingezet wordt op het bewaken van beschermd gebied.²⁸

Kortom: voor effectief en rechtvaardig klimaat- en biodiversiteitsbeleid is het essentieel dat de kennis en de belangen van vrouwen meewegen op lokaal, nationaal en internationaal niveau. Des te treuriger is de structurele ondervertegenwoordiging van vrouwen bij besluitvorming over de aanpak van de klimaat- en biodiversiteitscrisis.

Positief is dat de participatie en het leiderschap van vrouwen in besluitvormingsprocessen rond klimaat en milieu zijn opgenomen in de doelstellingen van het UNFCCC Gender Action Plan (GAP)³³ en de Convention on Biological Diversity's Gender Plan of Action.³⁴ Wel is het aan de lidstaten zelf om deze doelstellingen te implementeren en biedt de GAP hier bijvoorbeeld geen financiering voor.

²⁶ FAO (2022, p. 99), *The State of the World's Forests 2022. Forest pathways for green recovery and building inclusive, resilient and sustainable economies*.

²⁷ United Nations Development Programme (2016, p.5), *Gender & Climate Change. Gender and REDD+*.

²⁸ United Nations Development Programme (2016, p.5), *Gender & Climate Change. Gender and REDD+*.

²⁹ Hieronder vallen ook ministeries die zich bezighouden met landbouw, bosbouw, visserij, water, transport, infrastructuur en huisvesting, volgens de International Union for Conservation of Nature (IUCN).

³⁰ IUCN (2024, p. 8), *Gender equality for greener and bluer futures*.

³¹ IUCN (2024, p. 8), *Gender equality for greener and bluer futures*.

³² WEDO (24 januari 2024), *Release: New Data Shows 34% Women's Participation on Party Delegations at COP28, the Same Percentage as 10 Years Ago*.

³³ UNFCCC (2019), *Gender and Climate Change. Proposal by the President*.

³⁴ UN Environment Programme (2022), *Convention on Biological Diversity*.

Hoe waarborg je de deelname van vrouwen aan politieke besluitvorming?

- » Stimuleer en ondersteun gelijkwaardige representatie in besluitvorming op het gebied van klimaat en biodiversiteit en zorg voor meer vrouwen op leiderschapsposities. Voer bijvoorbeeld genderquota in en investeer in initiatieven die politieke participatie en leiderschap van vrouwen bevorderen.
- » Betrek (lokale) genderexperts op alle niveaus van beleidsontwikkeling en besluitvorming. Het integreren van een genderperspectief in klimaat- en milieubeleid vereist expertise en een inclusieve aanpak.

Eén manier om vooruitgang te boeken op het terrein van inclusieve besluitvorming is invoering van **genderquota** voor politieke besluitvormingsprocessen over klimaat en biodiversiteit. Studies gepubliceerd in het wetenschappelijke tijdschrift *Nature* wijzen uit dat genderquota de eerlijkheid en doeltreffendheid van klimaatbeleid en -maatregelen vergroten.³⁵ Aanvullend hierop stelden onderzoekers in het *European Journal of Political Economy* in 2019 dat vrouwelijke vertegenwoordiging in parlementen ertoe leidt dat landen strikter klimaatbeleid aannemen, met lagere CO₂-uitstoot als gevolg.³⁶

Een andere manier om de representatie van vrouwen te vergroten is door te **investeren in programma's die politieke participatie bevorderen**, zoals bijvoorbeeld

het Women Delegates Fund.³⁷ Dit programma geeft met name vrouwen uit de armste landen financiële ondersteuning en training om namens hun land deel te kunnen nemen aan vergaderingen en onderhandelingen van de UNFCCC.³⁸

Hiernaast is het zaak om **genderexperts** standaard te betrekken in alle fases van beleidsontwikkeling en -monitoring. Denk bijvoorbeeld aan consultaties met gendergelijkheids- en vrouwenrechtenorganisaties, juist ook die uit het mondiale Zuiden. Naast expertise rond het bevorderen van gendergelijkheid is lokale en Inheemse kennis essentieel om ervoor te zorgen dat risicoanalyses en project- en beleidsontwikkeling zo effectief en rechtvaardig mogelijk de juiste mensen dienen.

³⁵ Cook, Grillos & Andersen (2019), *Gender quotas increase the equality and effectiveness of climate policy interventions*.

³⁶ Mavisakalyan & Tarverdi (2019), *Gender and Climate Change: Do female parliamentarians make a difference?*

³⁷ WEDO (n.d.), *Women's Leadership: Women Delegates Fund*.

³⁸ Bij internationale VN-onderhandelingen zijn lidstaten vertegenwoordigd middels zogenaamde *onderhandelingsgroepen*. Hierin nemen verschillende lidstaten samen bepaalde standpunten in. Met 'de armste landen' wordt hier verwezen naar landen die samen de Small Island Development States (SIDS)-groep en de Least Developed Countries (LDCs)-groep vormen.

Wat moet er gebeuren om toegang tot besluitvorming voor vrouwen en maatschappelijke organisaties uit het mondiale Zuiden te realiseren?

- » Betrek lokale vrouwengroepen en andere groepen mensen die de onevenredige impact van beleid aan den lijve ervaren in hun dagelijks leven bij het ontwerp, de implementatie, de monitoring en evaluatie van klimaat- en biodiversiteitsbeleid.
- » Houd rekening met de lokale realiteit die de emancipatie van vrouwen belemmert. Integreer en geef prioriteit aan hun belangen in overheidsprogramma's en beleid. Denk hierbij aan beleid en programma's gericht op bestaanszekerheid, waaronder water en voedselzekerheid. Dit zijn de eerste bouwstenen voor versterking van de positie van vrouwen in hun gemeenschap en de maatschappij.

Een belangrijke taak voor de Nederlandse overheid is het stimuleren en garanderen van de betekenisvolle – op waarde geschatte – deelname van (lokale) vrouwenorganisaties uit het mondiale Zuiden aan de besluitvorming. Dit draagt bij aan een goede aansluiting van beleid bij de praktijk en aan een transparant verantwoordingsmechanisme, doordat de inzet in samenwerking met de lokale doelgroep wordt bepaald. **Het is hierbij belangrijk om van het ontwerp, de uitvoering en het evalueren van beleid daadwerkelijk een co-creatieproces te maken.**

Het is niet meer dan logisch om de nu behoorlijk beperkte toegang voor vrouwen tot besluitvorming op lokaal niveau te verbeteren. Wereldwijd nemen vrouwen het merendeel van het werk en de zorg in het huishouden op zich, waardoor zij meer dan mannen afhankelijk zijn van natuurlijke hulpbronnen uit hun directe omgeving. In 70% van de huishoudens zonder toegang

tot water dicht bij huis, zijn vrouwen verantwoordelijk voor het verzorgen van water: een dagtaak die door de gevolgen van de klimaatcrisis steeds meer tijd en moeite vereist.³⁹ Waar het gaat om zeggenschap over voedselproductie, is relevant dat vrouwen 43% van alle landbouwwerkers wereldwijd uitmaken, terwijl minder dan 15% van alle landbouwgrondbezitters vrouw is.⁴⁰ Dat is een gevolg van het feit dat slechts 37 van de 161 landen op de wereld wetten hebben die gelijk eigenaarschap en gelijke toegang tot land voor mannen en vrouwen garanderen.⁴¹ Dat vrouwen geen zeggenschap hebben over natuurlijke bronnen zoals water en land maar er wel zorg voor dragen en kenniseigenaren zijn, is slecht voor vrouwen én voor het vermogen van gemeenschappen om de klimaat- en biodiversiteitscrisis het hoofd te bieden. Hetzelfde geldt voor het gebrek aan toegang tot kapitaal en technologie. Tijd om hier verandering in te brengen.

³⁹ UNICEF (2023), [Progress on household drinking water, sanitation and hygiene 2000-2022: Special focus on gender](#).

⁴⁰ FAO (2018), [The gender gap in land rights](#).

⁴¹ CSW (16 maart 2018), [Gender equality in land rights, ownership vital to realizing 2010 Agenda, Women's commission hears amid calls for Data collection and tenure security](#).

KADER 3

Campagne van DASTAK Foundation over seksuele en reproductieve gezondheid en rechten met klimaatvluchtelingen in Pakistan. Foto: DASTAK Foundation (2022, Samaro, Sindh, Pakistan)

Zo worden vrouwen in Pakistan en Senegal effectief betrokken bij besluitvorming

Bij elke VN-klimaatconferentie organiseert de Women and Gender Constituency (WGC) in samenwerking met Women Engage for a Common Future (WECF) de Gender Just Climate Solutions Awards. Drie grassroots klimaatschermen die zich focussen op vrouwelijk leiderschap en gendergelijkheid ontvangen daarbij een geldprijs. Ook krijgen ze de kans om deel te nemen aan een mentorschapprogramma en aan internationale klimaatonderhandelingen.

In 2023 mochten Ayesha Amin en Hira Amjad namens de Pakistaanse **DASTAK Foundation en Baithak** CSO een prijs in ontvangst nemen. Zij spannen zich in voor een genderrechtvaardige aanpak van de gevolgen van rampzalige droogtes en overstromingen in Pakistan. Ze hielden uitgebreide consultaties met vrouwelijke stakeholders en stelden een strategisch kader voor beleidsmakers en veldwerkers op. Dat biedt aanbevelingen voor responsmaatregelen die tegemoetkomen aan de specifieke behoeften van vrouwen en meisjes tijdens klimaatrampen en die hun gezondheid, welzijn en veiligheid prioriteren. Denk aan toegang tot menstruatieproducten, WASH-voorzieningen⁴², zwangerschapskits en pre- en postnatale zorg na een klimaatramp. Maar ook aan bewustwordingsactiviteiten rond de genderspecifieke gevolgen van klimaatrampen, zoals een toename van gendergerelateerd geweld en onbetaald zorgwerk.

Een ander lichtend voorbeeld van 'klimaat-effectieve' inclusie van vrouwen in lokale besluitvormingsprocessen biedt **Enda Graf Sahel**. Deze Senegalese organisatie kreeg in 2016 een Gender Just Climate Solutions Award. Zij ondersteunt vrouwelijke vissers in de Saloum Delta om het mangrove-ecosysteem, aangetast door intensieve industriële visserij en de klimaatcrisis, te herstellen. Enda Graf Sahel zet zich bijvoorbeeld in voor herbebossing, en voor energiezuinige verwerkingsmethoden van schelpdieren en kleine vissen die de uitstoot van brandhout met 75% verlaagt. Dankzij gerichte trainingen waarin de vrouwen werden gecoacht in het spreken in het openbaar en belangenbehartiging, lukte het de organisatie ook om een nieuwe overlegstructuur rond het beheer van hulpbronnen te realiseren. Zo wisten ze lokale comités voor visserij regulering op te richten, de toegang tot beschermde gebieden te beperken en de buitensporige uitgave van visvergunningen terug te dringen.

Inclusieve en effectieve financiering

Cruciaal voor een rechtvaardige aanpak van de klimaat- en biodiversiteitscrisis is het geven van internationale financiële steun aan landen in het mondiale Zuiden. Binnen het VN-klimaatverdrag (UNFCCC) en het Klimaatakkoord van Parijs zijn hierover ook afspraken gemaakt. Veel landen en gemeenschappen in het mondiale Zuiden beschikken niet over voldoende financiële middelen om zich te beschermen tegen de klimaatcrisis: een crisis die ze zelf niet hebben veroorzaakt. Klimaatfinanciering door rijke landen die het meest aan de klimaatcrisis hebben bijgedragen, stelt deze landen en gemeenschappen in staat zich aan te passen aan de gevolgen van klimaatverandering (ook wel 'adaptatie' genoemd), of schade te herstellen waar dit niet meer voorkomen kan worden. Bovendien kunnen ze met deze financiering de uitstoot van broeikasgassen verminderen ('mitigatie') en werken aan een duurzame energietransitie. Deze acties kunnen ook de biodiversiteit bevorderen.

Nederland en andere rijke landen beloofden in 2009 al om vanaf 2020 jaarlijks minstens 100 miljard dollar te investeren in mitigatie en adaptatie in het mondiale Zuiden. Dit doel is pas in 2022 voor het eerst gehaald. Helaas werd het overgrote deel van de investeringen in de vorm van leningen gegoten, wat de schuldenlast van klimaat-kwetsbare landen en daarmee de internationale ongelijkheid verder vergroot.⁴³ In 2024 wordt het finan-

ciële doel herzien. Het is duidelijk dat de financiering substantieel zal moeten toenemen, van miljarden naar biljoenen, om landen in het mondiale Zuiden in staat te stellen effectief om te gaan met de klimaatcrisis.

Ook is duidelijk dat gendergelijkheid in de toegang tot en toekenning van financiering belangrijk is voor de duurzame effectiviteit van klimaatfinanciering. De realiteit is helaas dat vrouwen * amper toegang hebben tot bestaande klimaatfondsen.⁴⁴ Soms vormen wetten die landbezit voor vrouwen bemoeilijken hierbij een obstakel, wanneer er bijvoorbeeld eisen met betrekking tot eigendomsrechten aan financiering gekoppeld zijn. Het grootste probleem is echter dat gendergelijkheid onvoldoende als prioriteit wordt meegenomen in de beschikbare financiering, terwijl we weten dat een inclusieve aanpak programma's effectiever en duurzamer maakt. Dit geldt zowel voor de aanpak van de klimaat- en biodiversiteitscrisis én de aanpak van genderongelijkheid. Het verankeren van gendergelijkheid in klimaat- en biodiversiteitsfinanciering vereist daarom doelgericht, bewust en transformatief beleid.⁴⁵

*Hiermee doelen we expliciet op vrouwen en meisjes in al hun diversiteit.
Zie kader 1 op pagina 5.*

Het grootste probleem is dat gendergelijkheid onvoldoende als prioriteit wordt meegenomen in de beschikbare financiering, terwijl we weten dat een inclusieve aanpak programma's effectiever en duurzamer maakt.

⁴³ OECD (2024), *Climate Finance Provided and Mobilised by Developed Countries in 2013-2022*.

⁴⁴ Equality Fund & Mama Cash (2023), *Funding Our Future: Resourcing the Feminist Movements Driving Climate Action*.

⁴⁵ Both ENDS, Heinrich Böll Stiftung North America, Aksi! for gender, social and ecological justice & Prakriti Resources Centre (2018), *Local actors ready to act: Six proposals to improve their access to the Green Climate Fund*.

*Ontheemd huishouden uit de Cercle of Nioni, Nioni gemeenschap in Kolini. Mali.
Foto: Tony Campbell/CARE (november 2021)*

Financiering voor duurzame en transformatieve klimaatinitiatieven voor Malinese vrouwen in de landbouwsector

De klimaatcrisis legt een toenemende druk op de voedselzekerheid in Mali. In dit land is ongeveer 80% van de bevolking werkzaam in de landbouwsector, terwijl het wordt geconfronteerd met extreme droogtes en overstromingen. Vrouwen spelen een prominente rol in de landbouwsector, maar bevinden zich in een kwetsbare positie. Zij zijn vaak slachtoffer van gendergerelateerd geweld en sociale en religieuze beperkingen. Bovendien is het erg lastig om leningen te krijgen, wat hun toegang tot de arbeidsmarkt beperkt en hun positie verder doet verslechteren. Het gevolg is dat vrouwen en meisjes onevenredig hard getroffen worden door de gevolgen van de klimaatcrisis: zij hebben geen middelen om zich aan te passen en moeten door de overstromingen en droogtes extra hard werken om voldoende voedsel te produceren.

Het Gender Equality and Women's Empowerment Project (GEWEP III) van CARE Mali versterkt vrouwen en meisjes in kwetsbare posities in verschillende regio's van Mali. Het project ondersteunt duurzame landbouwpraktijken die bestand zijn tegen de klimaatcrisis. Tegelijkertijd bevordert het gendergelijkheid. Zo wordt gendergerelateerd geweld aangepakt en de toegang van vrouwen en meisjes tot gezondheidsdiensten en politieke besluitvorming verbeterd. Ook wordt door middel van gezamenlijke spaar- en leengroepen en toegang tot formele financiële instellingen geïnvesteerd in verbetering van hun financiële situatie.

Het project zet actief in op versterking van lokale organisaties, met trainingen in leiderschap, belangenbehartiging en financieel beheer. Ook worden mannen en jongens betrokken, om zo belemmerende sociale en culturele normen aan te pakken. Maar liefst 91,6% van de betrokken mannen ondernam concrete acties om de ongelijkheid tussen mannen en vrouwen in hun gezin, op het werk of in hun gemeenschap te verminderen. Deze brede aanpak maakt duurzame verandering mogelijk, zowel voor het klimaat als voor de positie van vrouwen en meisjes.

Hoe stimuleer je de toegang tot financiering?

- » Maak financiering toegankelijker voor lokale organisaties die door vrouwen geleid worden. Hanteer bijvoorbeeld versoepelde accreditatieprocedures en verantwoordingsmechanismen, verlaag startbedragen en verstrek meerjarige en flexibel in te zetten financiering.
- » Maak gebruik van al bestaande nationale en regionale *small grants*-fondsen met directe toegang tot lokale vrouwenorganisaties.
- » Zet als bestuurslid van internationale financiële instellingen en fondsen zoals het Green Climate Fund in op versterking van de toegang voor lokale milieu- en vrouwenorganisaties.

Het leeuwendeel van de huidige klimaatfinanciering loopt via grote projecten van internationale financiële instellingen, VN-agentschappen en private partijen. Slechts 10% van internationale klimaatfinanciering komt direct op lokaal niveau terecht.⁴⁶ Lokaal geleide vrouwenorganisaties worden nog slechter bereikt. In 2018-2019 ging slechts 0,22% van de klimaatgerelateerde ontwikkelingssamenwerking naar vrouwenrechtenorganisaties.⁴⁷

Uit gegevens van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) blijkt dat slechts 1% van de financiering voor de totale ontwikkelingssamenwerking die is gericht op gendergelijkheid, terecht komt bij vrouwenrechtenorganisaties.⁴⁸

Een vergelijkbare trend is zichtbaar bij filantropische instellingen, waar slechts drie 3% van het totale bedrag aan giften voor klimaatgerelateerde kwesties direct naar vrouwenactivisme met betrekking tot het milieu gaat.⁴⁹

Hoe komt dit? Allereerst zijn mechanismen om toegang te krijgen tot klimaatfinanciering traag, complex, intensief, projectgericht en zeer ontransparant.⁵⁰ **Fondsen hanteren vaak complexe aanbestedingsprocedures en uitgebreide rapportage-eisen, wat ze veel toegankelijker maakt voor grote partijen dan voor kleinere spelers.**⁵¹ Daarnaast leggen ze de focus op een zo groot mogelijke impact, en willen ze het liefst ook private gelden aantrekken. Het resultaat: veel relatief grote projecten, omdat die als makkelijk schaalbaar en 'rendabeler' worden gezien en overheden en financiële instellingen een relatief eenvoudige weg bieden om veel geld in één keer weg te zetten.⁵² Het Dutch Fund for Climate and Development (DFCD)⁵³ dat in 2020 door de Nederlandse overheid werd opgericht, investeert voornamelijk in grote bedrijven met een jaaromzet van minimaal 5 miljoen euro.⁵⁴ Ook het Green Climate Fund

⁴⁶ Both ENDS, Heinrich Böll Stiftung North America, Aksi! for gender, social and ecological justice & Prakriti Resources Centre (2018), [Local actors ready to act: Six proposals to improve their access to the Green Climate Fund](#).

⁴⁷ Black Feminist Fund (2023), [Where is the money for black feminist movements?](#)

⁴⁸ OECD (2020), *Aid Focused on Gender Equality and Women's Empowerment: A snapshot of current funding and trends over time in support of the implementation of the Beijing Declaration and Platform for Action*.

⁴⁹ McKinsey (2021), [It's time for philanthropy to step up the fight against climate change](#).

⁵⁰ OECD (2023), [More Effective Delivery of Climate Action in Developing Countries: DAC perspectives on effective development co-operation](#).

⁵¹ Both ENDS, Heinrich Böll Stiftung North America, Aksi! for gender, social and ecological justice & Prakriti Resources Centre (2018), [Local actors ready to act: Six proposals to improve their access to the Green Climate Fund](#).

⁵² ActionAid (2021), [Climate finance & Just transition, case study: The Netherlands](#).

⁵³ DFCD (n.d.), [Who we are - The DFCD](#).

⁵⁴ ActionAid (2024), [Making climate finance work for women and marginalised groups: Lessons from the Dutch Fund for Climate and Development first phase](#).

Bewoners in het Satkhira-district (Bangladesh) die letterlijk zeven maanden per jaar tot hun enkels in het water staan. Door klimaatverandering nemen overstromingen in dit gebied toe. Foto: Tareq Mahamud (november 2021)

(GCF)⁵⁵, het grote klimaatfinancieringsfonds dat werd opgericht onder het VN-klimaatverdrag, zet groot in. 79% van de GCF-financiering verloopt via internationale instituties, en 40% van de GCF-financiering wordt beheerd door vijf internationale actoren die zich vooral richten op grootschalige projecten. Die blijken onvoldoende effectief in het bereiken van het lokale niveau.⁵⁶

De nadruk op grote projecten en de complexe toegang leidt ertoe dat **gemarginaliseerde groepen** – waaronder vrouwen – niet bereikt worden. Dit is zowel bij het Dutch Fund for Climate and Development als het Green Climate Fund zichtbaar in het portfolio. Terwijl: juist lokaal geleide actie is cruciaal voor langdurige en effectieve oplossingen. Lokale actoren kennen de lokale ecosystemen en weten beter hoe ze die kunnen beschermen, kunnen snel en effectief reageren op veranderende omstandigheden, en opereren transparant naar hun gemeenschappen toe.⁵⁷ Vrouwen spelen daarbij door hun positie en kennis een essentiële rol.

Het goede nieuws?
De infrastructuur om deze
organisaties te financieren
bestaat al!

Het goede nieuws? **De infrastructuur om deze organisaties te financieren bestaat al!** Wereldwijd zijn er lokale spelers en 'small grants-fondsen' die de schakel kunnen vormen tussen grote donoren en lokale organisaties gericht op vrouwen en milieu. Zij zijn in staat om grote bedragen aan fondsen te werven bij donoren en deze in kleinere porties – vaak niet meer dan een paar duizend euro – door te geven aan lokale organisaties en groepen. Op deze manier zorgen kleine fondsen en 'bemiddelingsorganisaties' ervoor dat het 'grote geld' terecht komt bij degenen die het beste weten wat nodig is op lokaal niveau.

⁵⁵ Green Climate Fund (n.d.), *A unique fund for humanity's greatest challenge*.

⁵⁶ Green Climate Fund (2024), *Consideration of funding proposals - Board Meeting 39*.

⁵⁷ IIED (2017), *Delivering real change: Getting international climate finance to the local level*.

KADER 5

Vrouwen uit de inheemse Miskito gemeenschap in Midden-Amerika.
Foto: Fondo Tierra Viva (november 2023)

Laagdrempeliger toegang tot financiering via small grants-fondsen

Small grants-fondsen zijn cruciale actoren in het huidige internationale financieringslandschap. Zij bieden flexibele financiële steun aan gemeenschappen, organisaties en grassroots-groepen in het mondiale Zuiden die door mainstream financieringsmechanismen zoals het Green Climate Fund over het hoofd worden gezien.

Small grants-fondsen:

- » overbruggen de bureaucratische obstakels die reguliere klimaatfondsen en donoren opwerpen;
- » beleggen de besluitvorming over hoe geld het best kan worden besteed zo mogelijk bij de lokale gemeenschappen zelf;
- » stimuleren daarmee lokaal gedragen klimaatactie en stellen gendergelijkheid en sociale rechtvaardigheid centraal;
- » bieden naast financiering ook andere ondersteuning, zoals institutionele versterking of onderlinge uitwisseling en toegang tot netwerken.

Een goed voorbeeld is **GAGGA, de Global Alliance for Green and Gender Action**.⁵⁸ Dit netwerk van lokale, nationale en regionale vrouwen- en milieufondsen wordt geleid door het Latijns-Amerikaanse vrouwenfonds FCAM, in samenwerking met de Nederlandse organisaties Mama Cash en Both ENDS. GAGGA ondersteunt grassrootsgroepen en initiatieven die '*gender-just climate solutions*' ontwikkelen. Dat wil zeggen dat ze werken aan klimaatadaptatie vanuit een perspectief van gendergelijkheid en klimaatrechtvaardigheid. Een van de GAGGA-leden is het Latijns-Amerikaanse *small grants-fonds* Tierra Viva, dat zeer goed in staat blijkt klimaatgeld

kader loopt door op volgende pagina

⁵⁸ GAGGA Alliance (2021), [What exactly does GAGGA do? Find out in this new animation.](#)

bij lokale Inheemse vrouwencoöperaties te beleggen. Zo maken vrouwen uit Inheemse gemeenschappen via innovatieve manieren van landbouw verdroogde gebieden weer vruchtbaar, versterken ze hun positie in de maatschappij en genereren ze een duurzaam inkomen.

Een ander voorbeeld is het **Water Justice Fund** (WJF) opgezet door Simavi, dat vrouwen-groepen in Kenia, Bangladesh en Nepal steunt die met kleinschalige investeringen lokale wateroplossingen realiseren. Het financiert op zodanige wijze dat het de macht en besluitvorming in handen legt van vrouwen en meisjes die zelf de grootste kans lopen op waterschaarste en hier de grootste gevolgen van ondervinden. Dit leidt tot duurzame lokale maatregelen voor klimaatadaptatie, zoals het opvangen van regenwater, het voorkomen van overstromingen door versterking van rivieroeveren en herbebossing. De acties die de vrouwengroepen kunnen ondernemen door middel van het fonds versterken ook hun verhouding tot de lokale autoriteiten en hun positie binnen de gemeenschap.

Nirmala Chaudhary, leider van de Mehenatisheel vrouwengroep, gefinancierd door het Water Justice Fund, Nepal. Foto: Shirish Bajracharya (2023)

Hoe behaal je genderdoelstellingen met behulp van klimaatfinanciering?

- » Zorg dat alle financiering voor klimaat en biodiversiteit actief gendergelijkheid bevordert (door middel van een **genderresponsieve aanpak**). Dit kan onder andere door doelstellingen ten aanzien van de ondersteuning van vrouweninitiatieven op te nemen in het ontwerp, en de monitoring en rapportage van projecten. Doe dit bijvoorbeeld in de tweede fase van het Dutch Fund for Climate and Development (2024-2027).
- » Zorg ervoor dat ook multilaterale organisaties en private financiers rapporteren over genderdoelstellingen aan de hand van de OESO Gender Marker (zie toelichting hieronder) of een marker die hierop is afgestemd. Dit zorgt voor meer transparantie over de impact van klimaatfinanciering op gendergelijkheid.
- » Streef ernaar dat 88% van het totale bedrag aan klimaatfinanciering besteed wordt aan initiatieven die gendergelijkheid nastreven, en daarbinnen minstens 15% aan initiatieven die gendergelijkheid als belangrijkste doelstelling hebben – zoals ook afgesproken in het Global Acceleration Plan uit 2021.⁵⁹
- » Pleit voor het verankeren van genderresponsiviteit in het nieuwe internationale doel voor klimaatfinanciering dat tijdens de COP29 in november 2024 wordt vastgesteld.

Niet alleen de gebrekkige toegang tot financiering voor vrouwen en lokaal geleide (vrouwen)organisaties is problematisch. Ook het feit dat klimaatfinanciering vaak niet gericht is op het verminderen van genderongelijkheid moet aangepakt worden. OESO-lidstaten hebben afgesproken om de **OESO Gender Marker** te gebruiken om de inzet op gendergelijkheid – ook wel genderresponsiviteit genoemd – in financiering voor ontwikkelingssamenwerking te meten en te volgen.⁶⁰ Donoren wordt daarbij gevraagd aan te geven of gendergelijkheid een hoofddoel (principal objective), belangrijk doel (significant objective) of niet belangrijk (not targeted) is.

Wat blijkt? **Maar liefst 65% van de klimaatgerelateerde ontwikkelingsfinanciering waarover in OESO-verband werd gerapporteerd, is in principe blind voor genderkwesties.⁶¹ Nog geen 3% heeft gendergelijkheid als hoofddoelstelling.⁶²** Het uitvloeisel hiervan is dat vrouwen niet of nauwelijks profiteren van deze programma's en dat hun behoeften als gevolg van de klimaatcrisis onvoldoende worden aangepakt. Overigens rapporteren veel donorlanden nog niet met behulp van de OESO Gender Marker. Ook multilaterale organisaties en private financiers maken nauwelijks gebruik van deze marker (of rapporteren met behulp van eigen markers die niet goed te vergelijken zijn).

⁵⁹ UN Women (2021), *Global Acceleration Plan van de Actiecoalities*.

⁶⁰ OECD (2016), *Handbook on the OECD-DAC Gender Equality Policy Marker*.

⁶¹ Bij 20,9% van de totale klimaatfinanciering is gendergelijkheid niet als doelstelling opgenomen, 45% heeft de Gender Marker niet toegepast.

⁶² Oxfam (2023), *Climate Finance Shadow Report 2023: Assessing the delivery of the \$100 billion commitment*.

Jerin Akhter in Bangladesh moedigt haar dorpsgenoten, na een training over het gevaar van de klimaatcrisis en overstromingen, aan om bomen te planten en duurzame acties te ondernemen. Foto: Asafuzzaman Captain/CARE (september 2023)

Mooi is dat Nederland het bovengemiddeld goed doet waar het gaat om bilaterale financiering van klimaatadaptatie: 80% van de programma's is deels of helemaal gericht op gendergelijkheid.⁶³ Hoe dit staat bij private en multilaterale financiering vanuit Nederland, waar ook grote bedragen in omgaan, is niet goed duidelijk. En minder mooi is dat uit evaluaties blijkt **dat gendergelijkheid weliswaar vaak als prioriteit wordt benadrukt bij de planning van Nederlandse internationale klimaatsteun, maar een genderperspectief toch niet consistent geïntegreerd wordt in projecten.** Een evaluatie van Nederlandse klimaatfinanciering in de periode 2016-2019 door de directie Internationaal Onderzoek en Beleidsevaluatie (IOB)⁶⁴ laat zien dat genderdoelstellingen niet worden gehaald en dat vrouwen en andere groepen in een gemarginaliseerde positie niet consequent worden betrokken bij het ontwerp en de goedkeuring, monitoring en rapportage van projecten.⁶⁵ In 2023 constateerde het IOB opnieuw dat bij het ontwerp

en de uitvoering van klimaatadaptatieprogramma's onvoldoende rekening wordt gehouden met armoede en gender.⁶⁶

Recent onderzoek van ActionAid naar het Dutch Fund for Climate and Development – zie ook kader 6 – legt bloot dat dit Nederlandse fonds geen specifieke genderdoelstellingen heeft en dat de gesteunde projecten onvoldoende rekening houden met genderongelijkheid.⁶⁷ Een externe evaluatie onderschrijft dit en stelt dat er onvoldoende gekeken wordt naar de impact van projecten op vrouwen en andere gemarginaliseerde groepen en de mate waarin zij betrokken worden.⁶⁸ Ook melden lokale gemeenschappen over meerdere DFCD-projecten dat ze schadelijk zijn voor de lokale biodiversiteit. Gelukkig heeft het DFCD zowel gendergelijkheid als biodiversiteit tot speerpunten gemaakt voor de tweede fase van het fonds, wat een kans biedt om beide elementen nu wel sterk in het fonds te verankeren.⁶⁹

⁶³ ODI (2023), *Gender equality targeting in adaptation finance*.

⁶⁴ De directie Internationaal Onderzoek en Beleidsevaluatie (IOB) is de onafhankelijke evaluatiedienst van het ministerie van Buitenlandse Zaken.

⁶⁵ IOB (2021), *Financiële toezeggingen in transitie Nederlandse klimaatfinanciering voor ontwikkeling 2016-2019*.

⁶⁶ IOB (2023), *Rapport – Evaluatie van de integratie van klimaatadaptatie in door Nederland gesteunde water- en voedselzekerheidsprogramma's*.

⁶⁷ ActionAid (2024), *Making climate finance work for women and marginalised groups: Lessons from the Dutch Fund for Climate and Development first phase*.

⁶⁸ SEO (2024), *External evaluation of the Dutch Fund for Climate and Development (DFCD)*.

⁶⁹ DFCD (20 september 2023), *DFCD receives €40M top-up from Ministry*.

Janet Mnyazi, 42, op haar boerderij in Gung'ombe (Mombasa county, Kenia).
Foto: Natalia Jidovanu/ActionAid (oktober 2019)

Gendergelijkheid en biodiversiteit in het Dutch Fund for Climate and Development (DFCD)

In 2018 stelde het ministerie voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking dat het Dutch Fund for Climate and Development (DFCD) zich “actief [zou] richten op projecten die de armste groepen bedienen en die een positieve impact hebben op vrouwen”.⁷⁰ In 2024 vroeg ActionAid lokale gemeenschappen in Oeganda, Kenia en Bangladesh naar hun ervaring met DFCD-projecten. Dit onderzoek toont dat beide doelen in de praktijk nog niet worden gehaald. De deelname van vrouwen aan de projecten was over het algemeen laag – in een garnalenproject in Bangladesh bijvoorbeeld slechts 5%. Ook bleken meerdere DFCD-projecten criteria voor deelname te hanteren die vrouwen uitsluiten, zoals formele landrechten of het bezit van een minimum aantal hectares aan land.⁷¹

“Ik ben geïnteresseerd om mee te doen aan het Komaza-project, maar ik heb geen eigendomsakte. Het is frustrerend dat ik niet kan profiteren van deze mogelijkheid omdat ik niet het vereiste document heb.”

- vrouw uit Nyari (Kenia), waar Komaza een bosbouwproject doet met financiering van het DFCD

De **genderblindheid** van projecten kan genderongelijkheid ook verergeren. Dit was bijvoorbeeld het geval bij zowel Komaza in Kenia als de New Forest Company in Oeganda, die door middel van duurzame bosbouw lokale ecosystemen herstellen en inkomsten voor lokale gemeenschappen vergroten. Wat blijkt: vrouwen helpen bij het onderhouden van de bomen, maar de inkomsten van de bosbouw gaan naar hun echtgenoten omdat die formeel eigenaar zijn. Sommige mannen planten bovendien bomen op land dat door vrouwen wordt gebruikt om voedsel te verbouwen om hun gezin te onderhouden. De uitkomst is in dit geval: bedreiging van de voedselzekerheid en vergroting van de werklast van vrouwen (zonder directe toegang tot de extra inkomsten).

Daarnaast klaagden lokale gemeenschappen over biodiversiteitsverlies. Zo planten Komaza en de New Forest Company eucalyptusbomen die veel water gebruiken en bekend staan om hun invasieve aard, waardoor lokale soorten verdwijnen. Ook bij het garnalenproject in Bangladesh zijn zorgen over biodiversiteitsverlies. De nieuwe methode van garnalen kweken zorgt onder meer voor een hoger zoutgehalte ten opzichte van de traditionele methode. Dit pakt slecht uit voor krabben en andere vissoorten.

⁷⁰ Kaag (19 november 2018), *Kamerbrief, vergaderjaar 2018–2019, 31 793, nr. 183*.

⁷¹ ActionAid (2024), *Making climate finance work for women and marginalised groups: Lessons from the Dutch Fund for Climate and Development first phase*.

Beleidscoherentie

Samenhangend beleid is onmisbaar voor een duurzaam en een klimaatrechtvaardig systeem. Nederland positioneert zich internationaal als een voorloper voor gendergelijkheid en heeft zich gecommitteerd aan internationaal afgesproken doelen voor het bevorderen van vrouwenrechten,⁷² het tegengaan van klimaatverandering⁷³ en beschermen van biodiversiteit.⁷⁴ Wil Nederland de omschakeling maken naar een rechtvaardig en duurzaam economisch systeem dan is het essentieel dat beleidsinspanningen elkaar versterken en niet tegenwerken of ondermijnen.

Al ons beleid heeft immers invloed op de effectiviteit van de aanpak van de klimaat- en biodiversiteitscrisis, niet alleen het klimaat en biodiversiteitsbeleid. En al ons beleid heeft invloed op het waarborgen van vrouwenrechten en bereiken van wereldwijde gendergelijkheid, niet alleen het emancipatiebeleid. Beleidscoherentie in het brede (buitenland)beleid is dus onontbeerlijk. Sterker nog: Nederland heeft in het herziene Actieplan

Beleidscoherentie zelf vastgelegd dat het Nederlandse beleid de verplichtingen die Nederland is aangegaan om doelen op het gebied van gendergelijkheid, klimaat en biodiversiteit te behalen, niet moet ondermijnen.⁷⁵ Beleidscoherentie is naast belangrijk ook slim. Door de aanpak van genderongelijkheid en biodiversiteitsverlies en het halen van de doelen van het Klimaatakkoord van Parijs in samenhang te adresseren, kunnen we de positieve impact van onze investeringen vergroten, ook wel het ‘multiplier effect’ genoemd.⁷⁶

Goed nieuws is dat er allerlei concrete kansen liggen voor meer samenhang in de aanpak van genderongelijkheid en de klimaat- en biodiversiteitscrisis. Die kansen liggen op verschillende beleidsterreinen, waaronder handelsverdragen en investeringen, de energietransitie (en de Nederlandse strategie ten aanzien van kritieke grondstoffen voor die transitie) en de regulering van bedrijven.

~~~~~

Wil Nederland de omschakeling maken naar een rechtvaardig en duurzaam economisch systeem dan is het essentieel dat beleidsinspanningen elkaar versterken en niet tegenwerken of ondermijnen.

~~~~~

⁷² Nederland heeft verschillende internationale verdragen specifiek gericht op de bescherming van vrouwenrechten ondertekend. Bijvoorbeeld de Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW), de [Istanbul Convention van de Raad van Europa](#), maar ook het [Beijing Declaration and Platform for Action](#), de 2030 Agenda for Sustainable Development inclusief [doel nummer 5 over gendergelijkheid and women's empowerment](#), en het [derde Europese Gender Action Plan](#).

⁷³ Nederland heeft vanaf 1992 verschillende internationale afspraken ondertekend om de uitstoot van broeikasgassen te verminderen en rapporteert daarover. In 2015 werd met het VN Klimaatakkoord van Parijs afgesproken om de opwarming van de aarde te beperken tot 1,5 graad Celsius. De Europese Green Deal en de klimaatwet leggen vast dat Europa in 2050 klimaatneutraal is. Ook op nationaal niveau zijn er afspraken gemaakt.

⁷⁴ In 1993 is de Conventie inzake Biologische Diversiteit (CBD) gesloten. In 2022 werd het Kunming-Montreal Global Diversity Framework (GBF) aangenomen.

⁷⁵ Schreinemacher (2022), [Kamerbrief over herziening actieplan beleidscoherentie voor ontwikkeling](#).

⁷⁶ OECD (2023), [The Gender Equality and Environment Intersection](#).

Bouwstenen voor een coherent investeringsbeleid

- » Stop met alle fossiele (export)steun en subsidies waarover op Nederlands niveau beslissingsrecht bestaat en breng financieringsstromen in lijn met het Klimaatakkoord van Parijs. Zorg voor een afbouwplan dat internationaal rechtvaardig is en gelijkwaardigheid bevordert, onder meer door een verhoging van de Nederlandse klimaatfinanciering voor landen in het mondiale Zuiden. Investeer deze gelden in projecten die energietoegang en -eigendom van onder andere vrouwen * bevorderen.
- » Blijf actief invloed uitoefenen met en binnen de door Nederland geïnitieerde Internationale Coalitie voor Afbouw van Fossiele Subsidies⁷⁷ om landen mee te krijgen in hervormingen. Zet actief in op uitbreiding van de coalitie binnen Europees verband – hoe meer landen meekomen, hoe groter de impact. Zorg dat deze hervormingen op een transparante en democratische manier gebeuren volgens de “ILO Guidelines for a just transition towards environmentally sustainable economies and societies for all”.⁷⁸ Op die manier kunnen maatschappelijke organisaties, inclusief vakbonden, betrokken worden en (vrouwelijke) werknemers en gemeenschappen afhankelijk van fossiele brandstoffen op een betekenisvolle manier worden geconsulteerd en/of gecompenseerd.

Hiermee doelen we expliciet op vrouwen en meisjes in al hun diversiteit. Zie kader 1 op pagina 5.

In 2021 ondertekende Nederland de Glasgow-verklaring,⁷⁹ waarmee de overheid zich heeft gecommitteerd aan stopzetting van exportsteun aan internationale fossiele-energieprojecten. Tegelijkertijd gaat er binnen Nederland jaarlijks nog steeds 39,7 tot 46,4 miljard euro per jaar aan publieke middelen en belastingvoordelen naar (inter)nationale bedrijven in de vorm van fossiele subsidies.⁸⁰ Ook verschaft de Nederlandse overheid nog altijd diplomatieke steun via handelsmissies en ambassades aan fossiele energiebedrijven.

⁷⁷ Nederland lanceerde de internationale coalitie voor afbouw van fossiele subsidies tijdens COP 28 (2023).

⁷⁸ ILO (2016), *Guidelines for a just transition towards environmentally sustainable economies and societies for all*.

⁷⁹ Rijksoverheid (2021), *Nederland stopt met nieuwe steun aan fossiele export*.

⁸⁰ NOS (15 september 2023), *Fossiele sector krijgt tussen de 39,7 en 46,4 miljard euro subsidie, nog meer dan gedacht*.

Feminist Just Transition Conference. Foto: Johanna Ansiporovich/Tierra Nativa (2023)

Door te blijven investeren in fossiele projecten blijft niet alleen de uitstoot van CO2 stijgen waardoor de aarde verder opwarmt. Dergelijke projecten hebben ook desastreuze gevolgen voor ecosystemen en mensen die daarvan afhankelijk zijn.

Door te blijven investeren in fossiele projecten blijft niet alleen de uitstoot van CO2 stijgen waardoor de aarde verder opwarmt. Dergelijke projecten hebben ook desastreuze gevolgen voor ecosystemen en mensen die daarvan afhankelijk zijn.⁸¹ Gemeenschappen lijden daar collectief onder, maar vrouwen en meisjes worden op specifieke manieren geraakt (en door bestaande ongelijke machtsverhoudingen vaak disproportioneel hard). Zo kunnen zij te maken krijgen met reproductieve gezondheidsproblemen, een gebrek aan compensatie voor landverlies omdat ze überhaupt geen landrechten hebben en minder toegang tot natuurlijke hulpbronnen terwijl het beheer daarvan hun verantwoordelijk-

heid is. Maar ook met gendergerelateerd (seksueel) geweld wanneer zij zich uitspreken of verzetten tegen mijnbouwprojecten.

Zoals ook het laatste rapport van het IPCC verklaart: om de opwarming van de aarde te beperken tot 1,5 graad is een directe, snelle en volledige uitfasering van fossiele brandstoffen noodzakelijk.⁸² **Enkel door te stoppen met alle steun aan bestaande en nieuwe fossiele projecten en bedrijven kan Nederland haar beleid in lijn brengen met de doelen die gesteld zijn door internationale mensenrechten- en milieuverdragen en het Klimaatakkoord van Parijs.**

⁸¹ Campanha pelo Território Pesqueiro (2017), *DOCUMENTÁRIO - No Rio e No Mar*; Down to Earth (2023), *We vechten niet alleen tegen Chevron, maar tegen een systeem*.

⁸² IPCC (2023), *Climate Change 2023, Synthesis Report. Summary for Policymakers*.

Twee Somalische trainees werken aan een zonnepaneel, als onderdeel van een groot onderwijsprogramma krijgen meer jongeren technisch onderwijs. Foto: CARE SOM/Noura (april 2018)

KADER 7

Wat zijn kritieke grondstoffen?

Dit zijn natuurlijke metalen en mineralen die belangrijk zijn voor de energietransitie, maar die nauwelijks in de Nederlandse bodem zitten, zoals lithium, koper of kobalt. Daardoor zijn we in Nederland afhankelijk van de invoer uit andere landen, tot nu toe met name uit het mondiale Zuiden. Deze grondstoffen zijn bijvoorbeeld nodig voor zonnepanelen, windmolens en oplaadbare batterijen.

De Europese Unie (EU) gebruikt nu al 25 tot 30% van de wereldwijd geproduceerde metalen, terwijl de EU-bevolking slechts 6% van de wereldbevolking uitmaakt.⁸⁴ De winning van kritieke grondstoffen die nodig zijn voor onze transitie gebeurt op dit moment vooral in het mondiale Zuiden, en is veelal in handen van internationaal opererende bedrijven.

⁸⁴ CRMA coalition (2023), [A Turning Point: The Critical Raw Materials Act's needs for a Social and Just Green Transition. A position paper on the Critical Raw Materials Legislation.](#)

Bouwstenen voor een coherent en duurzaam energiebeleid

- » Verminder Nederlandse afhankelijkheid van kritieke grondstoffen door prioriteit te geven aan reductie van ons eigen energie- en grondstoffenverbruik en stimulering van recycling en hergebruik.
- » Ondersteun landen in het mondiale Zuiden – die vaak de leveranciers en producenten van kritieke grondstoffen zijn – bij het maken van de omslag naar hernieuwbare energie. Deel hierbij genereus kennis en technologie. Zet vol in op vrouwen, Inheemse gemeenschappen en andere gemarginaliseerde groepen als belangrijke actoren in de energiesector: garandeer hun betekenisvolle deelname aan onderhandelingen over strategische partnerschappen en projecten, zowel in de uitvoering ervan als het toezicht hierop. En bevorder lokale energie toegang én lokaal eigendom voor deze groepen.
- » Zet in op sterke regulering van mijnbouwbedrijven om zo het klimaat, milieu en mensenrechten (waaronder vrouwenrechten) beter te beschermen. Bestaande certificeringen doen dat namelijk niet afdoende. Let er bij de beoordeling van strategische partnerschappen op dat internationaal erkende instrumenten en wetgeving voor Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen worden ingezet en nageleefd, en dat hierbij een genderresponsieve aanpak wordt gehanteerd.
- » Hervorm exportkredietverzekeringen (EKV's) als financieringsinstrument vóórdat ze worden ingezet om de energietransitie te stimuleren. Zorg ervoor dat ze matchen met de doelstellingen van het ontwikkelingsbeleid en dat informatie en verantwoording over de impact van transitieprojecten op klimaat, milieu of sociaal gebied beschikbaar is voor het publiek, in het bijzonder voor gemeenschappen die door deze projecten getroffen worden. Onderzoek specifiek obstakels rondom toegankelijkheid van informatie voor vrouwen en meisjes en pas de informatievoorziening hierop aan.

Regelmatig komen projecten die door Nederland met een EKV gesteund worden in opspraak door ernstige milieu- en mensenrechtenschendingen.

Het versnellen van de energietransitie door over te stappen naar hernieuwbare energie én het verminderen van de Nederlandse energie- en grondstoffenbehoefte zijn essentieel om binnen de grenzen te blijven die de planeet ons stelt.⁸³ **Maar het kan niet de bedoeling zijn dat het mondiale Zuiden opnieuw eindigt als leverancier van grondstoffen en energie voor het Noorden, terwijl hun eigen energietransitie en sociale en milieudoelstellingen worden ondermijnd.** Daarom heeft Nederland de verantwoordelijkheid om ervoor te zorgen dat de overgang naar hernieuwbare energie op een duurzame, eerlijke en rechtvaardige manier plaatsvindt. Het huidige grondstoffenbeleid is er vooral op gericht om Europa – en Nederland als onderdeel daarvan – voldoende ‘kritieke grondstoffen’ te verschaffen voor de eigen energietransitie. Dit gebeurt onder meer via de inzet van ‘strategische partnerschappen’, waarbij lokale waardetoevoeging een van de toekenningscriteria is. Helaas ontbreken uitgewerkte maatregelen en criteria die lokale waardetoevoeging zouden moeten garanderen. Ook ontbreekt een plan voor ondersteuning van landen in het mondiale Zuiden bij hún transitie naar hernieuwbare energie.

Sterker nog: de winning door mijnbouwbedrijven gaat vaak gepaard met forse mensenrechtenschendingen en milieuschade. Naast geweld en schending van inheemse rechten⁸⁵ ondervinden gemeenschappen ook de gevolgen van ontbossing, milieuschade, uitbuiting en gezondheidsproblemen.⁸⁶ Neem de Democratische Republiek Congo, waar zo’n 75% van de wereldwijde voorraad kobalt – onder meer nodig voor batterijen en de oorlogsindustrie –

vandaan komt. Mensen werken er onder verschrikkelijke omstandigheden en vrouwen kampen met reproductieve gezondheidsklachten en miskramen als gevolg van vervuild water.⁸⁷ Dergelijke voorbeelden tonen aan hoe belangrijk het is dat bedrijven voldoen aan de internationaal afgesproken normen voor Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen, zoals de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen (zie meer in de volgende sectie).⁸⁸ De Europese inzet op certificering van mijnbouwbedrijven en winningsprojecten is niet genoeg om te voldoen aan mensenrechten- en duurzaamheidsverplichtingen.⁸⁹

Ook dient zorgvuldig gekeken te worden naar de inzet van **exportkredietverzekeringen** (EKV's). Nederland promoot die als bruikbaar financieringsinstrument voor de bescherming van investeringen in de waardeketen van kritieke grondstoffen.⁹⁰ De Nederlandse staat biedt EKV's aan als een garantstelling voor projecten met grote financiële risico's waarvoor bedrijven zich niet kunnen verzekeren bij commerciële kredietverzekeraars – vaak projecten in het mondiale Zuiden.⁹¹ EKV's zijn primair gericht op exportbevordering en de belangen van Nederlandse exporteurs en hun zakenpartners. Niet op de belangen van de lokale bevolking, de bevordering van de ontwikkeling in regio's en behoud van ecosystemen waar transacties plaatsvinden. Regelmatig komen projecten die door Nederland met een EKV gesteund worden in opspraak door ernstige milieu- en mensenrechtenschendingen (zie ook kader 8). Het gebruik van EKV's als belangrijk handelsinstrument binnen het Nederlandse grondstoffenbeleid moet daarom hervormd worden vóórdat deze worden ingezet voor de energietransitie.

⁸³ Watari, Nansai, Giurco, Nakajima, McLellan & Helbig (2020), *Global Metal Use Targets in Line with Climate Goals*.

⁸⁵ Zie voor de laatste stand van zaken: *Transitions Mineral Tracker* van Business & Human Rights Resource Centre

⁸⁶ Business & Human Rights Resource Centre (2024, p. 5), *Transition Minerals Tracker: 2024 Analysis*.

⁸⁷ Swash (28 maart 2024), *'Staggering' rise in women with reproductive health issues near DRC cobalt mines – study*.

⁸⁸ OECD (2023), *OECD Guidelines for Multinational Enterprises on Responsible Business Conduct*.

⁸⁹ Germanwatch (2022), *An examination of industry standards in the raw materials sector*.

⁹⁰ Rijksoverheid (2022), *Grondstoffen voor de grote transitie*.

⁹¹ Milieudefensie (n.d.), *Veelgestelde vragen over exportkredietverzekeringen*.

Schadelijke EKV-inzet voor het Mozambique Liquefied Natural Gas Project (LNG)

In de provincie Cabo Delgado aan de noordkust van Mozambique werd in 2011 een van de grootste gasvelden ter wereld gevonden. De fossiele industrie investeerde sindsdien al miljarden in de ontwikkeling van infrastructuur voor toekomstige gasextractie. Ook Nederlandse bedrijven zijn betrokken, met EKV-steun van de Nederlandse overheid.

De situatie in het noorden van Mozambique is echter op allerlei terreinen explosief. De gewapende rebellengroep Al-Shabab, regeringstroepen en private militaire bedrijven zijn verwikkeld in een langdurige strijd, waarbij de burgerbevolking niet wordt ontzien. De vondst van gasvoorraden voor de kust van Cabo Delgado heeft dit, met de aanzienlijke financiële belangen die daardoor zijn gaan meespelen, nog eens extra aangewakkerd.⁹² Op 24 maart 2021 pleegden jihadistische militanten een aanslag op de stad Palma, gelegen nabij het gasveld. Hierbij werden 1.298 mensen vermoord of worden zij nog altijd vermist en zijn 209 personen ontvoerd.⁹³

Inmiddels tellen de zogenoemde "Palma attacks" tot een van de grootste terroristische aanvallen uit de geschiedenis. Honderdduizenden burgers zijn sindsdien op de vlucht geslagen. Vrouwen en meisjes zijn het slachtoffer van seksueel geweld, niet alleen door Al-Shabab, maar ook door overheidstroepen.⁹⁴

Ondanks waarschuwingen vanuit de samenleving en de Nederlandse ambassade in Mozambique besloot Nederland op 25 maart 2021 om een exportkredietverzekering te verstrekken aan baggeraar van Oord ter waarde van 1 miljard euro, en zo de ontwikkeling van het LNG-project te steunen.⁹⁵ Al snel na de aanval op Palma moest TotalEnergies het project stilleggen vanwege de veiligheidssituatie. Toch wil TotalEnergies het project nu wederom zo

⁹² Milieudefensie (2022), *Fuelling the Crisis in Mozambique. How Export Credit Agencies Contribute to Climate Change and Humanitarian Disaster*.

⁹³ Volgens een onafhankelijke journalist, Alexander Perry, die tussen november 2022 en maart 2023 5 maanden lang onderzoek deed in Palma, staat het dodental momenteel op 1.507 burgerdoden en vermisten, onder wie 55 onderaannemers. Zie ook Milieudefensie, Both Ends, Global Justice Association & Dimes Consultancy (2024). *Samenvatting: Aanvaardbaar risico? Hoe de veiligheid in Cabo Delgado werd genegeerd in het belang van BV Nederland*.

⁹⁴ Amnesty International (2021), Mozambique: "What I saw is death": War crimes in Mozambique's forgotten cape.

⁹⁵ Milieudefensie, Both ENDS, Global Justice Association & Dimes Consultancy (2024), *Samenvatting: Aanvaardbaar risico? Hoe de veiligheid in Cabo Delgado werd genegeerd in het belang van BV Nederland*.

snel mogelijk herstarten. Mét steun van de Nederlandse regering. Zij zijn op dit moment volop bezig met de herbeoordeling van de EKV, waarbij alle pijlers op dit moment op goedkeuring wijzen.⁹⁶

“Onverklaarbaar” en “neo-koloniale retoriek”, noemt de Mozambikaanse milieuactivist Rawoot die beslissing. “Want waarom wil Nederland zelf wel stoppen met het uit de grond halen van gas, maar gaat het daar in Afrika mee door? Waarom mag er bij ons nog wel geëxploiteerd worden, terwijl wij het zijn die de prijs van klimaatvervuiling nu al betalen met cyclonen, overstromingen en mensenrechtenschendingen?”⁹⁷

Ter informatie: het LNG-project is een zogenaamde *carbon bomb* – een project dat een enorme hoeveelheid CO2 zal gaan uitstoten, en dat in een land dat juist groot potentieel heeft voor hernieuwbare energie.⁹⁸

De steun voor het LNG-project brengt ecosystemen ernstig in gevaar, wakkert de klimaatcrisis verder aan en leidt tot aanzienlijke schendingen van mensen- en vrouwenrechten. Het mag helder zijn dat door het Mozambikaanse gasproject te steunen, Nederland economische belangen prioriteit geeft boven ons commitment aan gendergelijkheid en milieu- en klimaatdoelen. Incoherent beleid dus.

~~~~~

Het mag helder zijn dat door het Mozambikaanse gasproject te steunen, Nederland economische belangen prioriteit geeft boven ons commitment aan gendergelijkheid en milieu- en klimaatdoelen. Incoherent beleid dus.

~~~~~

⁹⁶ Milieudefensie, Both Ends, Global Justice Association & Dimes Consultancy (2024). Samenvatting: Aanvaardbaar risico? Hoe de veiligheid in Cabo Delgado werd genegeerd in het belang van BV Nederland.

⁹⁷ Sarah Haaij (2 augustus 2022), Gas en geweld in Mozambique.

⁹⁸ RVO (2018), Final Energy Report Mozambique.

Ingrediënten voor een coherent beleid voor Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen

- » Ontwikkel een effectieve Nederlandse implementatiewet voor de Europese Corporate Sustainability **Due Diligence** Directive (CSDDD) in lijn met de OESO-richtlijnen⁹⁹:
 - a. verplicht bedrijven om belanghebbenden actief te betrekken bij elk van de zes stappen waarmee zij mensenrechtenschendingen en klimaat- en milieuschade in hun waardeketen moeten registreren, aanpakken en voorkomen. Barrières voor deelname voor vrouwen horen hierbij weggenomen te worden;
 - b. verplicht bedrijven om voor het vaststellen van risico's in de keten gebruik te maken van **(gender)gedesaggregeerde data**;
 - c. zorg ervoor dat de klimaattransitieplannen in lijn zijn met de '1,5 graad-doelstelling' van het Parijs-akkoord en daadwerkelijk worden uitgevoerd door bedrijven;
 - d. Garandeer effectief toezicht en handhaving (óók op de uitvoering) van zowel de klimaattransitieplannen als de verplichting tot due diligence en het betrekken van stakeholders, en zet in op expertise en capaciteit bij de toezichthouder voor een gendertransformatieve aanpak.
- » Zet binnen de EU in op een ambitieus Europees onderhandelingsmandaat voor een bindend VN-verdrag 'mensenrechten en bedrijfsleven'. Zorg hierbij voor expliciete aandacht voor klimaat (onder andere door inzet op het opstellen en uitvoeren van klimaattransitieplannen), biodiversiteit, gendergelijkheid en de toegang tot de rechter in het geval van schendingen.

Internationaal opererende bedrijven hebben een grote rol en verantwoordelijkheid waar het gaat om het realiseren van milieu- en klimaatdoelen en het bevorderen en beschermen van de positie en rechten van vrouwen en lokale gemeenschappen. Dat bevestigde ook het vonnis in de rechtszaak van Milieudefensie en mede-eisers tegen Shell.¹⁰⁰ Met de manier waarop zij ondernemen kunnen bedrijven potentieel zowel

positieve als negatieve impact hebben op door Nederland gestelde doelen voor klimaatactie, biodiversiteit en gendergelijkheid. Genoeg reden voor Nederland om werk te maken van slim beleid en **wetgeving voor de private sector op het reguleren en verduurzamen van waardeketens**. In 2024 is in de Europese Unie de *Corporate Sustainability Due Diligence Directive* (CSDDD) aangenomen, die

⁹⁹ OECD (2019), *OESO Due Diligence Handreiking voor Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen* (IMVO).

¹⁰⁰ NOS (26 mei 2021), *Milieudefensie wint rechtszaak tegen Shell: CO2-uitstoot moet sneller dalen*.

Phong, een Vietnamese moeder van zeven, verbouwt meer droogte resistente gewassen om ondanks de enorme impact van klimaatverandering toch haar gezin te kunnen voeden. Foto: CARE (augustus 2023)

naast *due diligence* ook van bedrijven vraagt om een klimaattransitieplan te maken en uit te voeren.¹⁰¹ Net als andere lidstaten werkt Nederland momenteel aan de implementatiewet.

Due diligence houdt in dat ondernemingen zich inspannen om mensenrechtenschendingen en klimaat- en milieuschade in hun waardeketen in beeld te krijgen, om deze te kunnen aanpakken en voorkomen. Het is de verantwoordelijkheid van bedrijven om de potentiële negatieve effecten van hun activiteiten – denk aan verlies van biodiversiteit, ontbossing, bodemvervuiling, gedwongen arbeid, seksuele intimidatie op de werkvloer – continu te monitoren: dat wil zeggen te voorkomen en waar nodig misstanden aan te pakken en op te lossen.

Vaak hangen risico's en misstanden in de waardeketen van bedrijven samen met genderongelijkheid.¹⁰² Het zijn immers veelal vrouwen die het slechtst betaalde werk aan het begin van de keten doen, vaak onder slechte arbeidsomstandigheden. Watervervuiling die bijvoorbeeld vaak door mijnbouwbedrijven veroorzaakt wordt, zorgt ervoor dat mensen vaker ziek zijn. Traditioneel gezien is het nog altijd vaak een taak voor vrouwen om water te halen. Zij moeten dus steeds verder lopen om schoon water te halen, terwijl zij vaak ook voor hun zieke familieleden zorgen.¹⁰³ Potentiële risico's en misstanden kunnen dus ook alleen effectief worden geïdentificeerd, voorkomen en aangepakt worden als in alle stappen van het *due diligence* proces een intersectionele genderlens gebruikt wordt.

Daarvoor is het essentieel dat bedrijven belanghebbenden betekenisvol betrekken in het hele proces van *due diligence* zoals ook gedefinieerd door de OESO. Dit kunnen zij doen door samen te werken met lokale vrouwenrechten- en milieuorganisaties en met vakbonden en bewegingen die opkomen voor vrouwenrechten, arbeidsrechten én het recht op een schone leefomgeving. Daarbij horen juist de werknemers en gemeenschappen die geraakt worden door bedrijfsactiviteiten ook betrokken en actief geraadpleegd te worden. In Nederland is de Autoriteit Consument en Markt (ACM) de beoogde toezichthouder. Dat betekent dus ook dat ACM voldoende capaciteit en expertise nodig heeft om die rol goed te kunnen uitvoeren.

Ook binnen de VN wordt er gesproken over de verantwoordelijkheid van internationaal opererende bedrijven. Sinds 2014 wordt er onderhandeld over een internationaal VN-verdrag 'mensenrechten en bedrijfsleven'. Naast wereldwijde *due diligence* verplichtingen omvat dit verdrag ook de bescherming van en toegang voor slachtoffers tot de rechter bij schendingen door bedrijven. De EU is echter al jaren niet actief binnen deze onderhandelingen en lidstaten hebben tot op heden nog geen onderhandelingsmandaat voor dit proces afgesproken. Nu er overeenstemming is in de EU over *due diligence* kan Nederland initiatief nemen om tot een onderhandelingsmandaat te komen. Ook daarin is specifieke en aanvullende aandacht voor klimaat, gendergelijkheid en vrouwenrechten van groot belang.

¹⁰¹ Daarnaast is er sinds 2021 een toezegging van de Nederlandse overheid om op nationaal niveau IMVO-wetgeving in te voeren.

¹⁰² Seitz & Obregon Quiroz (8 maart 2021), *Corporate Accountability: What's Gender got to do with it?*

¹⁰³ ActionAid International (2022), *Ensuring a gender-responsive and effective Corporate Due Diligence Legislation in 10 steps*.

Bouwstenen voor een coherent handelsbeleid

- » Garandeer transparantie, democratische besluitvorming, gelijke inspraak en toegang voor vrouwenorganisaties-, milieuorganisaties en vakbonden in alle fases van de onderhandelingen over handelsakkoorden. Dit gaat hand in hand met het erkennen van machtsongelijkheid tussen verschillende landen, bedrijven en lokale bevolkingsgroepen wanneer deze bij elkaar komen aan onderhandelingstafels en pak deze aan.
- » Maak bestaande internationale richtlijnen en afspraken over gendergelijkheid, mensenrechten, arbeidsrecht, milieu, klimaat of lokale voedselzekerheid concreet in handelsakkoorden, en pas ze integraal toe. Laat mensen- en vrouwenrechten op deze terreinen prevaleren boven andere handelsafspraken.
- » Stop met bescherming van investeerders en bedrijven via het Investor-State Dispute Settlement-systeem (zie toelichting hieronder) en andere speciale rechtbanken voor investeerders.
- » Doe zowel voor als tijdens de onderhandelingen over een handelsakkoord een grondige 'sustainability impact assessment (SIA)', met specifieke aandacht voor de effecten op gendergelijkheid en vrouwenrechten. Aangezien onderhandelingen over handelsakkoorden vaak jarenlang duren, is het noodzakelijk de SIA regelmatig een update te geven. Maak de inzichten uit de SIA ook echt leidend voor de afspraken die gemaakt worden.

Het huidige Nederlandse handelsbeleid is primair gericht op economische groei (en overconsumptie) en dient vooral de belangen van de rijkste landen en de winstoochmerken van internationaal opererende bedrijven en grootgrondbezitters in het mondiale Zuiden. De huidige handelsregels en vrijhandelsakkoorden bieden internationaal opererende bedrijven de kans om telkens de goedkoopste grondstoffen en de goedkoopste arbeid aan te schaffen, waar ook ter wereld. Om hier verandering in te brengen, is een nieuw coherent handelsbeleid nodig dat op een democratische en transparante manier tot stand komt en toekomstbestendig is. Handelsafspraken dienen zowel universele mensen-, vrouwen-, arbeids- en milieurechten als klimaatafspraken te prioriteren boven de belangen van bedrijven en investeerders.

Inzicht in de schade die Europese handelsverdragen en bilaterale investeringsovereenkomsten toebrengen aan gendergelijkheid, klimaat en biodiversiteit belangrijk.

Alleen dan is het mogelijk om die te voorkomen en juist voor positieve impact te zorgen.

Een voorbeeld is dat momenteel juist lokale en kleinschalige boeren en voedselproducenten - in het mondiale Zuiden een aanzienlijk deel daarvan vrouw¹⁰⁴ – uit de markt worden gedrukt door de toevoer van goedkope landbouwproducten. Ook worden met name vrouwen, door hun geringere rechten op het gebied van arbeid, inkomen en bezit in veel landen, de dupe van de *race to the bottom* en de uitbuiting die de zoektocht naar de meest goedkope arbeid veroorzaakt.¹⁰⁵

¹⁰⁴ FAO (2023), *Women produce up to 80% of food in developing countries*.

¹⁰⁵ Seguino & Grown (2006), *Gender equity and globalization: macroeconomic policy for developing countries*.

Veel huidige handels- en investeringsverdragen¹⁰⁶ bieden bedrijven en investeerders vergaande bescherming van investeringen. Het zogeheten *Investor-State Dispute Settlement* geeft (buitenlandse) bedrijven en investeerders de mogelijkheid om een zaak aan te spannen tegen een staat – het zogenaamde ‘gastland’ – en compensatie te eisen bij overheidsmaatregelen die hun bedrijfsactiviteiten en verwachte winstgevendheid schaden. Met name de fossiele industrie maakt hier veel gebruik van. Cijfers tonen dat er in de afgelopen 60 jaar voor meer dan 55 miljard dollar aan ISDS-claims zijn toegekend aan de fossiele industrie. Het betreft hier alleen claims die werden aangespannen op basis van Nederlandse bilaterale investeringsovereenkomsten

(BITS).¹⁰⁷ Naar verwachting is dit bedrag in de praktijk nog vele malen hoger, omdat veel ISDS-arbitrage niet wordt geregistreerd en via andere handels- en investeringsovereenkomsten ook kunnen worden aangespannen. Door de enorme bedragen die gemoeid zijn met de schadeclaims, worden regeringen afschrikt om strengere milieu- en klimaatmaatregelen te implementeren, uit angst voor kostbare rechtszaken en schuldenlast. Bovendien leiden deze aanzienlijke financiële lasten voor gastlanden ertoe dat er minder middelen beschikbaar zijn voor publieke diensten die essentieel zijn voor het bevorderen van gendergelijkheid, zoals onderwijs en gezondheidszorg.¹⁰⁸ Daarom onze aanbeveling om te stoppen met ISDS-afspraken.

Lokale vrouwengroep die oesters kweekt en klimaatadaptatie leidt op het eiland Djirnda in Senegal. Foto: Ina Makosi/ActionAid (2021)

¹⁰⁶ Handelsakkoorden worden uitonderhandeld op Europees niveau. Nederland sluit zelf veel bilaterale investeringsovereenkomsten (BIT's).

¹⁰⁷ Both Ends, SOMO, TNI (2023), *Dutch Bilateral Investment Treaties: 60 years of protecting multinationals*.

¹⁰⁸ Fair, Green & Global Alliance (2023), *Reimagining Trade and Investment through a Feminist Lens*.

Begrippenlijst

Betekenisvolle deelname	Een deelname die ertoe leidt dat de belangen en inzet van vrouwen daadwerkelijk worden meegenomen. Dus geen 'moetje' waarbij vrouwen wel 'mogen' deelnemen aan besluitvorming, maar er niet naar ze geluisterd wordt.
Beleidscoherentie	Dat een land ervoor zorgt dat de doelstellingen en resultaten op het ene beleidsterrein niet ondermijnd worden door ander beleid van diezelfde overheid, en ook dat dit andere beleid waar mogelijk juist bijdraagt aan het bereiken van ontwikkelingsdoelen. ¹⁰⁹
Biodiversiteit	De verscheidenheid aan leven in een bepaald gebied. Het begrip refereert aan alle soorten planten, dieren en micro-organismen, maar ook aan de enorme genetische variatie binnen al die soorten en tussen verschillende ecosystemen, van moerassen tot woestijnen. ¹¹⁰ Het verlies van leefgebieden gedurende de afgelopen eeuwen, overbenutting - zoals overbevissing of overbejaging, vervuiling en klimaatverandering - zijn de belangrijkste oorzaken voor de huidige achteruitgang in biodiversiteit. ¹¹¹ De term biodiversiteitscrisis verwijst naar zowel biodiversiteitsverlies als de bedreiging die het vormt voor mens en planeet.
Due diligence	Ook wel gepaste zorgvuldigheid. In de context van verantwoordelijkheid in een waardeketen komt het erop neer dat bedrijven alles in werk moeten stellen om de risico's op uitbuiting, mensenrechtenschendingen en schade aan het milieu in hun productieketens te identificeren, voorkomen en tegen te gaan. ¹¹² Het zogenaamde due diligence proces is gedefinieerd door de OESO en behelst zes stappen die bedrijven doorlopend dienen te implementeren om schendingen te voorkomen: 1) beleid, 2) identificeren van risico's, 3) aanpakken en voorkomen van risico's, 4) monitoren, 5) communiceren, 6) herstel. ¹¹³
Gendergelijkheid	Het gelijkstellen en gelijk behandelen van mensen ongeacht geslacht, genderidentiteit of seksuele geaardheid in het maatschappelijk verkeer en voor de wet. ¹¹⁴
Genderblindheid	Het negeren of volledig onbewust zijn van eventuele (machts)verschillen op basis van gender en van de dynamiek tussen en onder mensen van verschillende genders, vaak met nadelige gevolgen voor vrouwen en meisjes.
(Gender)gedesaggregeerde data	Data uitgesplitst naar geslacht en verdere intersectionele identiteitskenmerken. Zonder gender-gedesaggregeerde data blijven bepaalde extra risico's voor vrouwen onzichtbaar.
Genderlens	Rekening houden met genderdimensies bij het analyseren van een situatie of bij het ontwikkelen van specifieke benaderingen of programma's. Dit houdt bijvoorbeeld in dat je specifieke obstakels, die vrouwen, meisjes en gender non-conforme personen (en ook mannen en jongens) die je tegenkomt, meeneemt in analyses en oplossingen.
Genderresponsieve aanpak	Bewust en actief inzetten op het bediscussieren, uitdagen en veranderen van gendernormen en -stereotypen, ongelijke machtsverhoudingen en discriminatie. Dit is wezenlijk anders dan een gendersensitieve aanpak, waarbij wel rekening wordt gehouden met genderongelijkheid, maar niet actief wordt geprobeerd deze te verminderen. ¹¹⁵
Genderongelijkheid	De ongelijke waardering en behandeling van mensen op basis van geslacht, genderidentiteit of seksuele geaardheid. Dit is een vorm van discriminatie en een mensenrechtenkwestie.
Gemarginaliseerde groepen	Groepen mensen die zich in een gemarginaliseerde positie bevinden en het risico lopen slachtoffer te worden van meervoudige discriminatie op basis van bijvoorbeeld genderidentiteit, leeftijd en etniciteit. ¹¹⁶ We noemen het gemarginaliseerde groepen in plaats van minderheidsgroepen omdat deze groepen fysiek niet altijd in de minderheid zijn, en omdat marginalisatie het systeem benoemt dat ongelijkheid in stand houdt. ¹¹⁷

¹⁰⁹ OECD (2005). [Policy coherence for development: Promoting institutional good practice](#).

¹¹⁰ Wageningen Universiteit (n.d.), [Biodiversiteit](#).

¹¹¹ Universiteit van Utrecht (6 december 2022), [Verlies biodiversiteit keren begint met inzicht in oorzaken](#).

¹¹² ActionAid (n.d.), [Feministische taalgids. Language is power](#).

¹¹³ OECD (2018), [OECD Due Diligence Guidance for Responsible Business Conduct](#).

¹¹⁴ College voor de Rechten van de Mens (n.d.), [Gendergelijkheid](#).

¹¹⁵ Care USA (January 2019), [Gender Marker Guidance](#).

¹¹⁶ EIGE (n.d.) [Gemarginaliseerde groep](#).

¹¹⁷ ActionAid (n.d.), [Feministische taalgids. Language is power](#).

Sustainability impact assessment (SIA)	Een instrument voor het onderzoeken van beleid, wetgeving, programma's en projecten om de effecten ervan op mensenrechten en het klimaat in kaart te brengen en te meten. ¹¹⁸
Inheemse kennis	Omvat de uitdrukkingen, praktijken, overtuigingen, inzichten en ervaringen van inheemse groepen, gegenereerd gedurende eeuwen van diepgaande interactie met een bepaald gebied. ¹¹⁹ Vooral vrouwen spelen een belangrijke rol in de kennisoverdracht van Inheemse kennis op de volgende generatie. Denk bijvoorbeeld aan het gebruik van medicinale planten en het herstel van bossen- en waterbronnen. ^{120 121}
Intersectionaliteit	Het gegeven dat verschillende vormen van ongelijkheid (en dus ook privilege) overlappen en op elkaar inwerken. Ze los van elkaar bekijken en aanpakken heeft niet zo veel zin.
(Klimaat)adaptatie	Het ondernemen van actie ter voorbereiding voor of aanpassing aan (voorspelde) veranderingen in de omgeving die worden veroorzaakt door klimaatverandering, zoals extreme neerslag, hitte, droogte en een hogere zeespiegel. ¹²²
(Klimaat)mitigatie	Het tegengaan of beperken van klimaatverandering, met name door de broeikasgasuitstoot te verminderen. ¹²³
Klimaatrechtvaardigheid	Klimaatverandering aanpakken op een rechtvaardige wijze, waarbij met name de lasten en kosten eerlijk verdeeld worden en er eerlijke en inclusieve besluitvorming rondom klimaatactie plaatsvindt. Hierbij wordt onder meer gekeken naar de "driedubbele ongelijkheid (van klimaatverandering): in de oorzaken, de gevolgen, en de toegang tot oplossingen: zij die het minst aan klimaatverandering hebben bijgedragen, ondervinden de grootste gevolgen, en hebben de minste middelen om zich hiertegen te weren". ¹²⁴
Klimaat schade	Verlies en schade als gevolg van klimaatverandering, zowel materieel als immaterieel (denk aan verlies van cultureel erfgoed). Dit gaat wereldwijd om schade door bosbranden, hittegolven, overstromingen, stormen en extreme droogte. Hoe meer opwarming er plaatsvindt, hoe groter de kans op extreme weersomstandigheden die deze schade veroorzaken. Op korte en lange termijn veroorzaakt dit ook economische schade vanwege de impact op gezondheid, overheidsfinanciën en landbouw en zorgt het voor sociale ontwrichting. ¹²⁵
Klimaatverandering	Verandering in het klimaat die 1) direct of indirect toe te schrijven is aan menselijke activiteiten die de samenstelling van de atmosfeer veranderen en 2) bovenop natuurlijke klimaatvariëaties in vergelijkbare tijdsperiodes wordt waargenomen. ¹²⁶ De term klimaatcrisis verwijst naar zowel klimaatverandering als de bedreiging die het vormt voor mens en planeet.
Mondiale Zuiden	Deze term verwijst in het algemeen naar de regio's in Latijns-Amerika, Azië, Afrika en Oceanië, die meestal (maar niet allemaal) gekarakteriseerd worden door lage inkomens en vaak politiek en/of cultureel gemarginaliseerd zijn. Het gebruik van de term "Mondiale Zuiden" markeert een verschuiving van de focus op "ontwikkeling" of "culturele verschillen" naar de nadruk op geopolitieke machtsverhoudingen. ¹²⁷ Deze term wordt vaak gebruikt in plaats van "Westen-Niet-Westen", "Ontwikkelde en Ontwikkelingslanden", "Eerste en Derde Wereld". Het gaat niet letterlijk om het geografische zuiden, zo valt Australië er bijvoorbeeld niet onder. ¹²⁸
Vrouwenrechten	Alle basale mensenrechten van vrouwen, waaronder seksuele en reproductieve gezondheid en rechten, zoals onder andere benoemd in het Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens, het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens, het Verdrag voor de uitbanning van alle vormen van discriminatie tegen vrouwen en het Verdrag van Istanbul van de Raad van Europa. ¹²⁹

¹¹⁸ The World Bank (2013), [Human Rights Impact Assessments](#)

¹¹⁹ Grey, S. (2014), [Indigenous Knowledge](#).

¹²⁰ Both ENDS (8 augustus 2022), [Inheemse kennis en talen in strijd cruciaal in de strijd tegen klimaatverandering](#).

¹²¹ IUCN (9 augustus 2022), [Inheemse volkeren en biodiversiteit](#).

¹²² Global Center on Adaptation (n.d.), [What is climate adaptation?](#)

¹²³ Rijksoverheid (n.d.) [Klimaatbeleid](#).

¹²⁴ AIV (2023, p. 12), [Klimaatrechtvaardigheid als noodzaak](#).

¹²⁵ Milieudefensie (2023), [Grootaandeelhouders graaien zich rijk ten koste van de planeet en de mensen die er wonen](#).

¹²⁶ UNFCCC (n.d.), [Article 1 - Definitions](#).

¹²⁷ Dadous & Connell (2012), [The Global South](#).

¹²⁸ ActionAid (n.d.), [Feministische taalgids. Language is power](#).

¹²⁹ WO=MEN (n/d), [Frequently asked questions: vrouwenrechten en gendergelijkheid](#).

Eerlijk, duurzaam en effectief

Gendergelijkheid als
basis voor klimaat- en
biodiversiteitsbeleid